

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

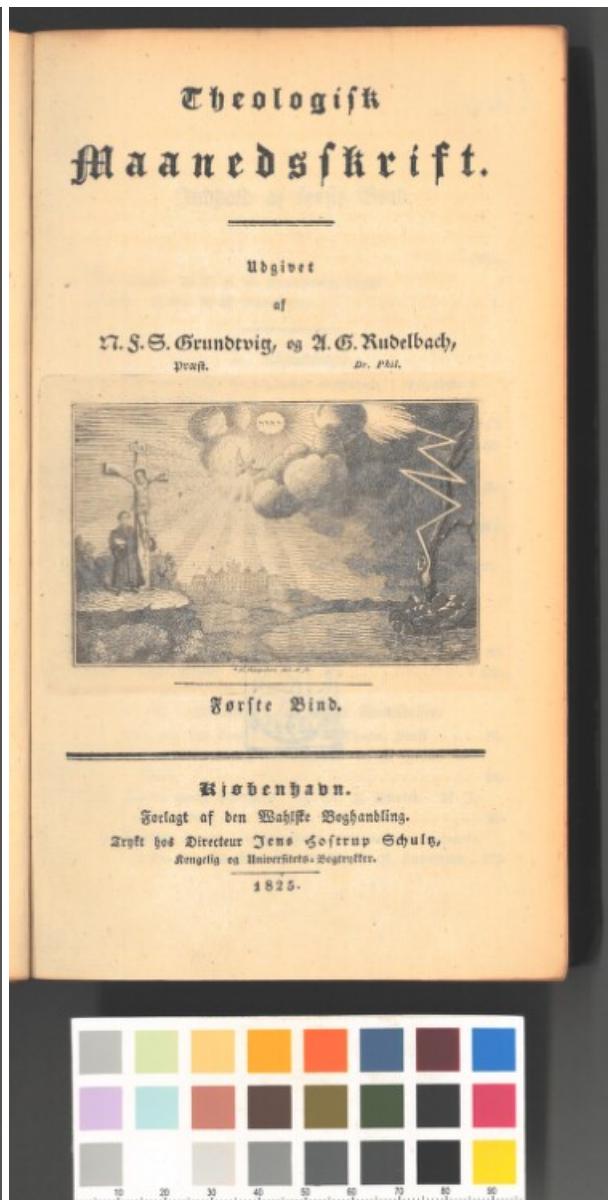
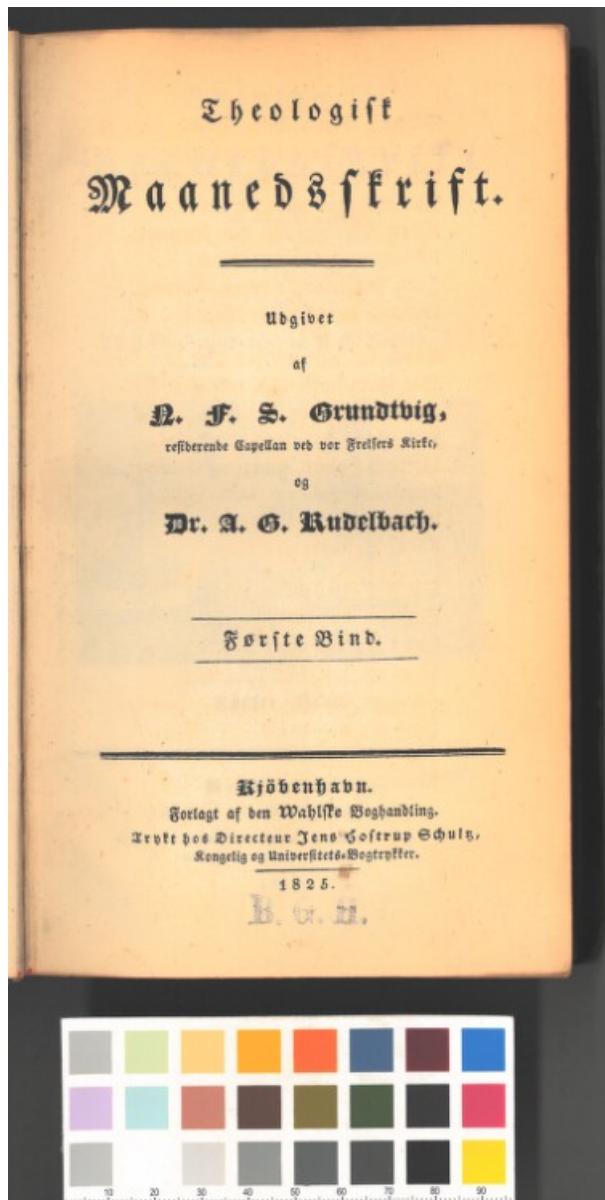
Titel: Om det attende Aarhundredes Oplysning i Salighedens Sag

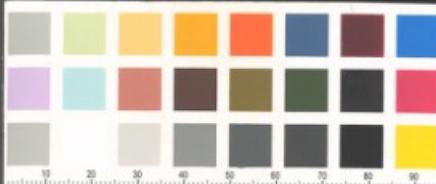
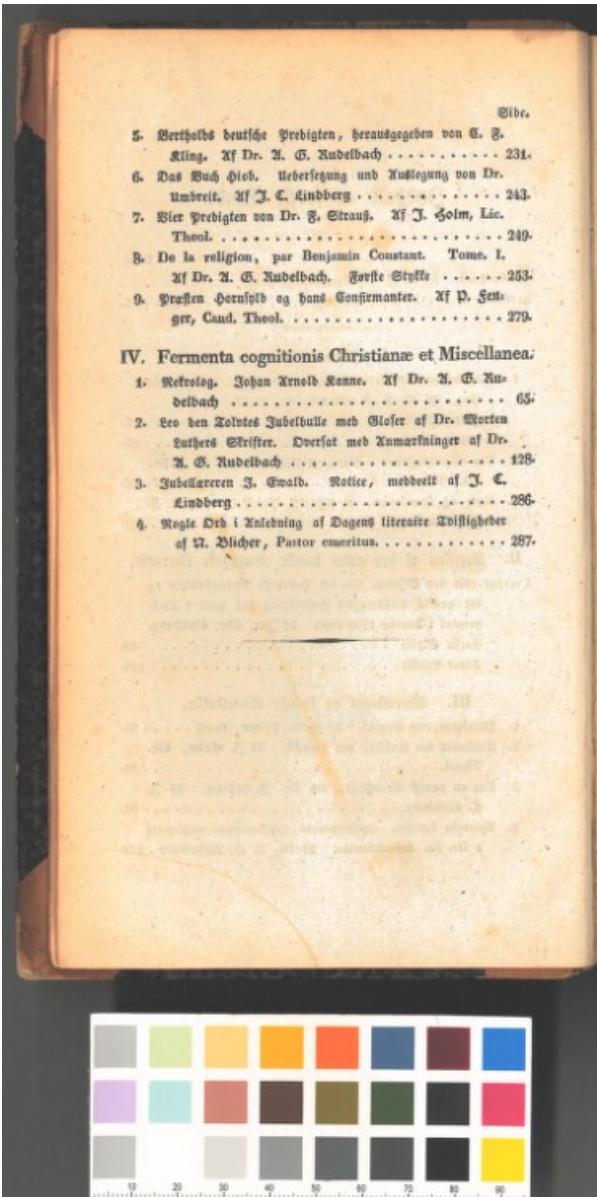
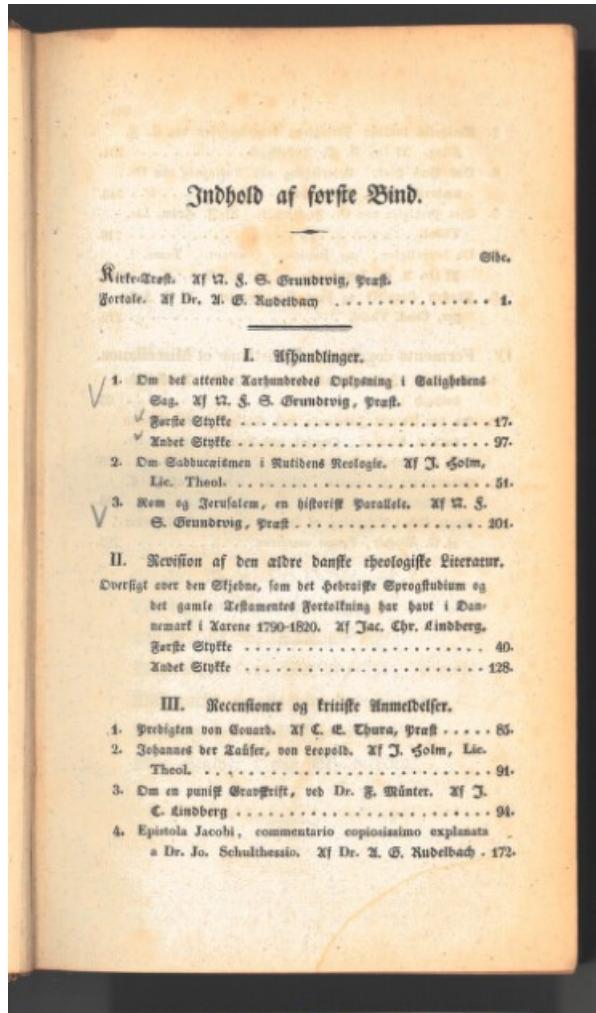
Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Om det attende Aarhundredes Oplysning i Salighedens Sag", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University.
Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/catalog/gv-1825_410_2-txt-shoot-idm99/facsimile.pdf (tilgået 12. juli 2024)

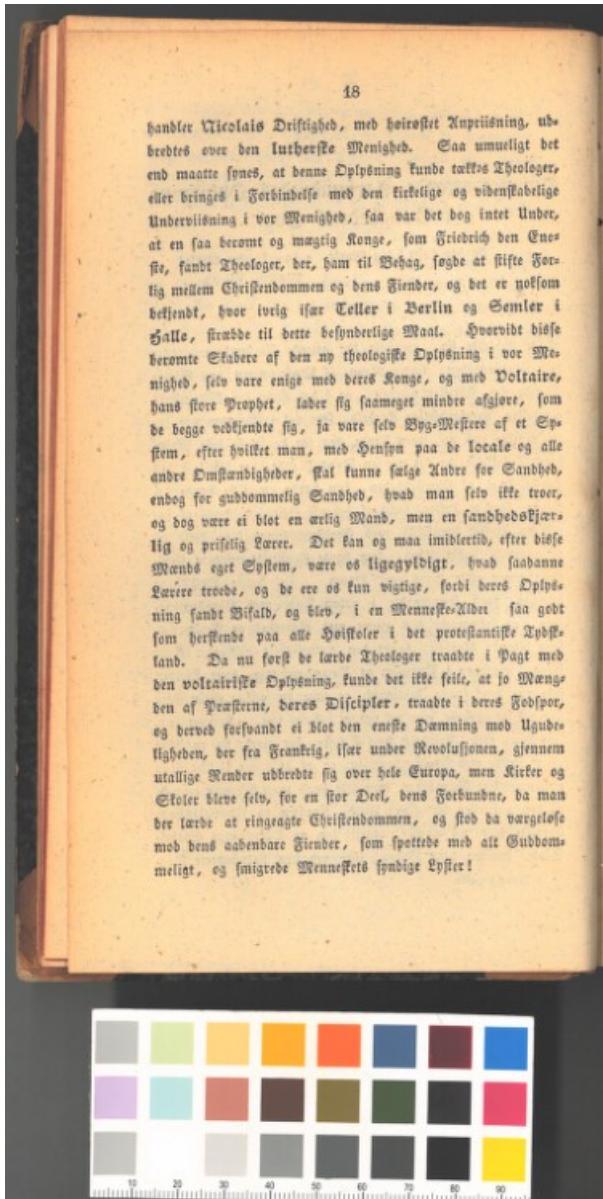
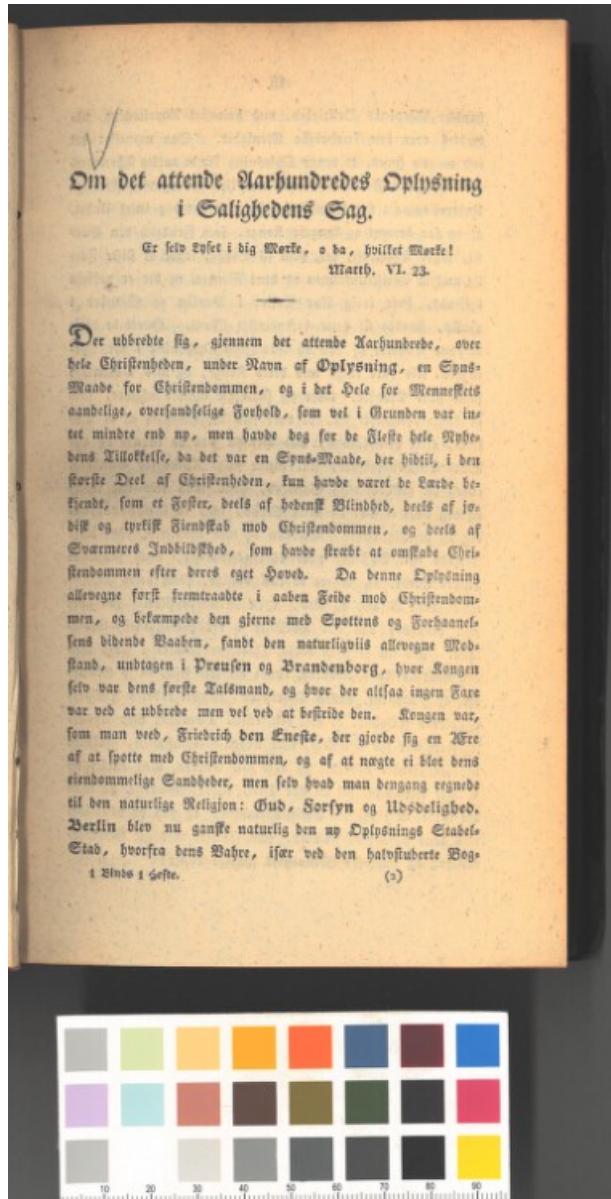
Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

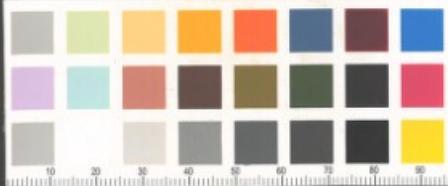

Døsa til os kom Oplysningen, den semleriske saaen, som den voltairstiske, og sjældt den kom senere hid, og fandt ingenfeds værmere og mere aandelig Modstand, saa nytter det dog ikke at dolge, ogsaa hos os blev den herstende, og, i en vis Henseende, maaske endog mere herstende her end i Lydfland, ogsaa hos os saare i det Hele Neken kun som en Ruin fra gamle Dage, spottet som en saadan af de Hellige, ringesogtet, som en saadan af de Gleste, og benpettet ei af Gaa til at vedligeholde og forplante en Oplysning, efter hvilken dens Falb er i Grunden ei at bemale, men saare, som Devils paa Overtroens Undergang og Hornustiens Myndighed, at glasdes ved.

Saaledes forholder det sig aabenbar, og saa lidet jeg har Lyst til at nægte, hvad der er mig en hjælp Tanker, at det nu er noget bedre end ved det nittende Aarhundredes Begyndelse, er jeg dog langt fra at være af deres Menling, som tres, vi kan have en Kroning af det attende Aarhundredes Vantre og Ugubelighed at bekæmpe, der snart, dels ved Dobten, dels ved Bisbels Selstab og andet Sligt vil kunne udryddes. I mina Mine var det attende Aarhundredes Oplysning kun Ubehud af en Hjælper gennem lange Tider havde samlet og nu omførde klædte sig i Christenheden, saa paa dens Udryddelse er ikke at tanke; det Holste, vi tor haabe, er, med Guds Hjælp, at standse dens Udryddelse, og reddes dem, der, saa at lige, uheldig ere smittede deraf. Sandelig, hvem der med Esertanke har betragtet Folket, hvor der hækken var formegen Kundstab, Forstand eller Kvæding, og hvor man neppe kan spore Lobet af Tidens Strom, og saare dog, hvor ligegyldig for alt Vandeltigt, hvor vanto i Grunden man var, han vil vist sande med mig, at der gjors Forplanterne af det attende Aarhundredes Oplysning formegen Wie elce formegen Skam, naar det Alt ansees for deres Skæk, saa, naar ogsaa deres Vælførelhed, med alle sine Folger, kunde udslættes, vilde vi endda have Ugudelighed

(a*)

Nek at foruge over, finde en dodelig Sygdom, ulægeslig hos Mange, fordi de ikke vil helbredes.

Men desfor er det lige vist, at Vælførelsen af det attende Aarhundredes Oplysning er forbærelig, forhindrer det Gode, og gør det Onde være, saa det maa være Christolige Bogleredes indeelige Ønske og ivrige Bestrebelse, med Guds Hjælp, at standse den, og fremme sand Oplysning om den store Skabne, at være et Menneske, stabet til det evige Liv, og om den sorgelige Sandhed, at Mange dog kun berede sig til den evige Død.

At den voltairstiske Oplysning er offensig, det indromme vel at de Gleste, om end tit kun med Munden, men at den semleriske saare i Page dermed, sind Mange utroligt, og selv kalder den det flammeligt Bagtælse. Alligevel er det vist, som Historien læser, at hosse de kom hen, kamde de hinanden Bi, og gjorde i deres Døpert salles Sag mod Lutherst Christendom, som et Mørke, der maatte foerdrives, for Oplysningens Sol kunde oversinne Landet, og naar da den semleriske Skoles Discipuler klagede over den vorrende Sandflighed og Ringtagt for Religionen, da anlagde de aabenbar sig selv og deres Mester, som, langt fra at befriude den voltairstiske Oplysning, havde kraftig fremmet den, ved deres idelige Foersættning om, at det var ligegyldigt hvad man troede, naar man kun ikke troede for meget, og ikke glædede for hvad man troede. Det har ogsaa klart vist sig i det nittende Aarhundrede, hvor Enklets løstede Stemmen mod Voltaire og hans Afton, at, et af Zo, enkede Theologerne af Skolens Skole dog langt heller voltairst end lutherst Oplysning, thi hin undskyldte den med Navn af Mørke, denne brandemærke de med Navn af Oplysning, om de end kalde den liti fjer, denne brandemærke de med Navn af Mørke, der vilde forvandle det attende Aarhundredes lyse Dag til fulgmark Nat.

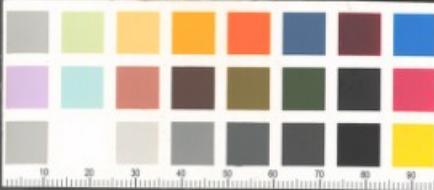
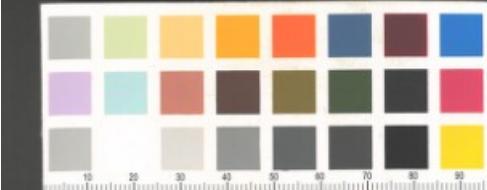
Det er alt anden Gang jeg træder her i aaben Grøde med det attende Aarhundredres Oplysning, i begge sine Arme, og man kan da med Rette forbre en Rosighed, en Klarched og Betankomhed af mig, der ei var at vente hos Unger-Svenden, men fordededes dog saa strangelig af ham, som om Lys var usovernelig med Dunkelhed, Freddelighed med Hestighed, Sandheds-Kjærlighed med Overlelse, ja, som om Rosighed, Klarched og Betankomhed udgjorde Summen af al menneskelig Huldkommenhed, om saa end Rosigheden var Kunde, Klarcheden Skin, og Betankomheden blot Verdens-Kloghæd. Men saaledes lærde ogsaa virkelig det attende Aarhundredes Oplysning at betragte Menneske-Livet og veie dets Fortrae; thi netop med denne Kolde Rosighed, dette klare Skin og denne verdenskluge Betankomhed, som den ungetalig udbræde, derned vilde den hjælpe sig Adkomst til at giænde for den sande Menneske-Oplysning, uagter den ikke fortæller det Mindste af den dybe Dunkelhed, vi dog alle maae føle, er eindommelig for Menneske-Livet: for Kunde i Stov, for Stov med Kande: uagter den paa hvæt Spørgsmaalet af det hellymmede Menneske-Hjerte, kun gav det iskold, fortvivlede Svart, giv dig tilfældes, tank ikke paa Sligt, det er mørkt! Ligefaaeldt nu som et Menneske, der føler hvad han er, kan hylde en Oplysning, der i Grunden kan trostee med Mørke, ligefaaeldt kan viist nok en Christen, der føler hvad han voer, lugte Wind eller Vugt paa de glimrende, men, aandeligt talt, dode og kraftloze Gjenkader, der ubemærkede hin fælles Oplysning, og blandede Folkernes Sine, saa de blev ikke Mørket varer, det bundloze Mørke, paa hvis Overstade den glogleds med Regnbue-Farver af brudte Steensler. Jeg vil derfor bede Gud, at jeg aldrig maae føse mere Rosighed, Klarched og Betankomhed, ind der kan forenes med højstlig Ridtjæred, med levende Fortale af den dybe Dunkelhed, der sovf i Himmelnen kan fortælles, og med den Sand-

heds-Kjærlighed, der styr de krogede Bele mere end de bluslende Svart og de bolygende Luer! Men saamegen Rosighed, Klarched og Betankomhed, som lader sig forene med en Christens Cro og Saab og Kjærlighed, der vil jeg ogsaa bedre em og strake efter, et fornemmelig i den vigtige Streid, jeg her formynder, formynder i Forbindelse med yngre Mand, over hvis Tanke og Tunger jeg ei har at raade, men som jeg her kunne tjene med hvad der kan vindes ved Aar og Erfaring. For deres faaevsom for Sagens Skyld, vil jeg da ogsaa her, med al den Rosighed, Klarched og Betankomhed jeg end har funnet nase, strake at bortrydde de Herdomme, Mange vist have mod et Søretagende, som det, at bestridde det attende Aarhundredes Oplysning, ved at bevise dens Uchristelighed.

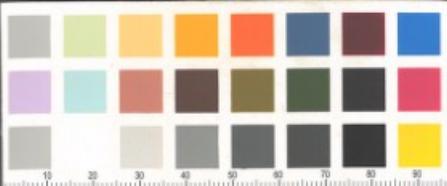
Din almændeligt Jordom vil ubentvist være den, vores Medstandere altid med Hvid have strakt at volle, nære og indskærpe, at vi, som Oplysningens Siender, nødvendig maae være Mørkers Venner og Talsmænd.

Dette Ord-Spil er nu viist nok saa tomt og udtættigt, at man fælles til at fortage det, som Noget, der umulig kan forblinde eller forvirre noget tankende Menneske, men just fordi det neppe modsiger, mindre med Hvid oploses i sit Indret, just dermed bliver det hos Mange en uoverstigelig Mur mod al Overbevisning, da selv de mest indspilende Grunde torne af paa den Tanke, at i saa Fald maatte Mørket være bedre end Lyset, hvad dog er umuligt.

Det bor derfor viist med Hvid, og det ikke en Gang, eller fra en Side blot, erindres og bevises, at saa viist som det umuligt er, at Oplysningens Siender er Mørkers Venner, saa lidet udspriinger deraf den mindste rimelige Formodning em, at vi, som bekæmpe, hvad det attende Aarhundredes besbagdede at kalde Oplysning, at vi maae være Lysets Siender og Mørkers Venner, thi behøver man blot at kalde

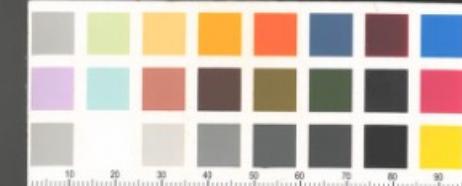
fin. Vandem Oplysning, for dermed at forvandle alt Modset til Mørke, da selv man let, da han koster os et Ord at blive hol oplyst, og gjøre alle vores Modstandere til Øbsturantere, til Mørkets Venner og Talsmænd. Finder man imidlertid nu, som enimlig er, at der vil Mørke til end blot at sige det, der udskrues Bevis, man maa vise sin Lov paa egen Oplysning i Lystets Gjæreninger, finder man det, saa maa man nødvendig ogsaa finde, at den samme Lov ligger paa Modstanderne, som paa os, og at det attende Aarhundeeds umuelig, mere end det nittende, sextende, eller højest man vil nævne, kunde have Privilegium paa at hedde oplyst, uden at hvile, det i Sandhed var det, og netop derom er det der spørges, netop derom er det vi fridte, i det vi præstaae: at det attende Aarhundeede, som prælade af sin store Oplysning, fremfor alle de forbliggænde Tider, var ikke bestommede, i højeste Grad formørket og forblendet. Naar vi saaledes kælde Mørke hvad det attende Aarhundeede kaldte Lys, og Lys hvad det kaldte Mørke, da beniste det hvænken mere eller mindre, end at det attende Aarhundeede og vi er af ganste modsat Menning om Lys og Mørke, Oplysning og Formørkelse i aandelig Forstand, og her nyttet det kun lidt at tolle Stemmerne, her maa aabenbar Grundens velos, af hvem den, det er om Sandhed at gjøre, og at man ved en sandan Undersøgelse skal aflagge alle Fordomme, det er blandt os saa ivrig indfjærpet, at vi, der ikke nar forlangt saa meget, vel vor haade, man vil aflagge den urimelighed af alle Fordomme, den, at hvem der besteder en saakalde Oplysning, vist har i Sinde at udrede Mørke. Skulle denne Satning gælde, vilde det i der Mindste sie ilde ub med det attende Aarhundeedes Oplysning, thi den fremtrædte urimelighed med den Høvstand, at hvad der til Dato gældt for Lys, og hadde ikke deels gældt derfor gennem mange Aarhundeeder, var dog, et besæt, i Grunden det tykkeste Mørke. Om aldrig for

anbet, saa dog for det attende Aarhundeeds Oplysnings egen Skab, tor vi da sikret haabe, man indrommer os, det er ingenfundne afgjort, at man efters Mørket mere end Lyset, fordi man bekomper Noget, der gælder for Lys, da Mørket i Mørke kan gælte for Lys, som dog kun er Skin, og fordi der i Landens Rige kan have hersket en Blindhed, som kaldes Vanfuglighed og Uforstand, under hvilken man neppe fimter Dag fra Nat, end sige da, man skulde hænde Lys fra Lygtemænd.

Men, lad nu saa være, kan eg til man vist nok sige, at man i Almindelighed ei bor have nogen ugunstig Fordom mod hvem der lever ny Oplysning, saa kan man dog umuelig formode, at noget unge Mennesker, som endnu saa eller ingen Venner have givet paa grundig Kunstdab, klar Forstand og rørlig Øfsterank, at de skulde, bedre end alle det attende Aarhundeeds grundlært Maab, farværdigt Hænder og dybe Tanker, forstaae at skjene mellem Lys og Mørke, og hvad dog selv angaaer, da havd derom end elleds kan være at sige, har du dog ikke heller vist nogen Poore paa ret theologisk Fordom, men har dræmt klarlig vist, du, i der Mindste i Øfslighed og uhyre Danse Spring, hørte til det Slags Folk, der lit, uden at agte paa Hornstens Stemme, følge Phantasifriid Killekister, og indbilde sig, de er urokkelig overbeviste om, hvad der vorer dem indelig, fort sagt, til Poeterne, der dog umægtig ere dette Philosopher, og dieser neppe heller de paalidelige Theologer.

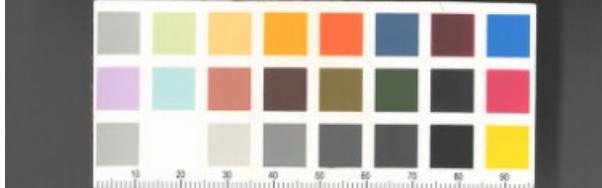
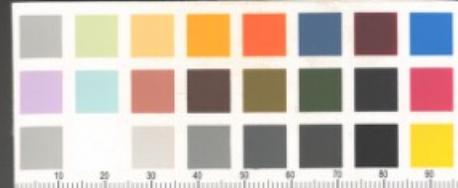
Mennesker har Egenkærlighed hindret mig i at give denne Indvending sin fulde Styrke, men selv som den er, føler jeg dog dens fulde Vægt, og indrommer, med den underligste Overbevilling, at det er en rimelig Fordom, unge Mennesker og portiske Naturen altsid burde finde mod sig, naar de udsætte en ny Oplysning, der skal gjøre det, de Graahverbede og de forrigt Slagters larde, Kloge, sindige, erfarte Mænd kaldte Lys, til Mørke, og jeg ønsker aldrig i Danmark at

oplever den Dag, ha en saadan Jordom, saa viis for Andet end de mest indlysende, uimodsigelige Grunde. Men, desvære, jeg har alt en Gang oplevet den sorgelige Dag, vel i mine første Drenge-dar, men dog, saa jeg mindes det grandt, mindes grande, at jeg onskede mig stor, for at forsvare de holstærheds Kirkens Fædre mod deres dunhagede Modstandere, og hvad er det Andet vi gør, naa vi bekæmpe det attende Aarhundredes Oplysning, si for at sætte nogen op, selv gjort isteden, men fordi den gamle, i vores Øjne, er den rette, fordi den fortende Aarhundredes Oplysning forvarer os som et kraftsfuld, klarsojer, gudhengiven Ølbling, der er anderledes værd at høre paa, end den sursojede, ubarmhertige, verdsligtstnede Spottesfugl, vi finde, det attende Aarhundredes Oplysning ligner. Se, dette er vort Forsvar, saaledes vende vi mod Rette den timelige Jordom med den Oplysning, nogle unge Mennesker står i fortige Aarhundrede indførde hos os, uden at have givet mindste Prove paa en saadan grundig Jordom og religiøs Tankning, som de spottede og trodsede, hos Danmarks Theologer fra Niels Hemmingen til Nicolai Edlinger Vallo, hos den Lutheriske Menigheds Thologer: fra Luther og Melanchton selv, til Siegmund Baumgartner, Michaelis og Ernesti.

Forsvaret vi da vickelig foesvare den gamle Oplysning med den op, uden at inddanne vores færges Anfusser, da hvil vi ikke have nogen Jordom imod os, saareee maatte man finde, at da der dog unægtlig, ved den hovedkuls Antagelse af en splinterkuls Oplysning, stedte de gamle, grundlærende Theologer Rett, der den Kjørkels demmere Opmerksomhed nu, da deres Born paastaae og tilbyde sig at bevisse, de dommes på falske Besyldninger, som Markets Talsmænd, da de overtimod var Lystets trofaste Djener! Sandeligt, vilde man ikke laaue Dre til et saadant Forsvar, da bevisse man kun kervid, at man ei embryttede den gamle Oplysning med den

ny, fordi man overrakte os og blandede os, men fordi man elskede Macket mere end Lystet. Sat ogsaa, at Lykken maa ske i det attende Aarhundrede var bedre end Jordanden, saa de unge Mennesker slumpede til at se, hvad der var skjult for de Gamle, saa man slumpede til at give det Rette, da man hovedkuls antog den Urimelighed, at Luthers og Melanchtons Oplysning, der bestod den store Kamp mod Pas vedommets Mørke, og talte mellem sine Velyndere de grundlærende Mand, der har vandret paa Jorden, at den alligevel var som Mat mod Dag, i Sammenligning med den op Oplysning, hvilc pøpperste Ledforer var en Poet, og det en Poet, der i Ligegyldighed for Sandhed, i Wegierighed, Raadsched og Letfindighed, vel er magelos, sat ogsaa, man havde grebet Guld med Gavring, da man annammede Voltaire's Oplysning, som et Evangelium, hvilc hjertegetkende Tro vrediged var i Grunden mere end alle klogtig Briser; sat ogsaa dette ualmelige, neppe mulige Tilfælde, saa er det dog lige vist, at ligeforsten præster Guldet, saaledes man Gramfning præste Oplysningen, for dens Weghed er kroist, for man ret kan indse sin Lykke, og trofse al Møgighed. Et Troen religiøst, sagde Oplysning-Mandene i det attende Aarhundrede, da man den nødvendig vindte ved enhver Undersøgelse, og foragte den Spot, der, naa den files mod det vickelige Kjørkels, terner mat tilbage, og rammer kun Spotteren selv, saa sandte de, og havde Ret; men hvil der var sandt i det attende Aarhundrede, maa jo ogsaa nødvendig være sandt i det Næste; var det sandt, at de som troede paa den Lutheriske Oplysningens Weghed, ei maatte krympe sig ved at see denne deres Tro prævet, ei kvalve for at høre den spottet, var det sandt, som jeg ikke vor nogte, da er det dog vel ogsaa sandt, at Troen paa det attende Aarhundredes Oplysning bor være endnu langt mere taalmødig, da den solo har sciect ved Spot og Overræselse, da den ingen

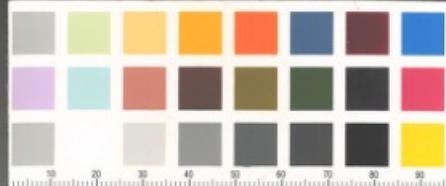

Gedring kan gjore enten paa Taknemmelighed eller Vrøres dighed, og da den umulig kan vise, det er Alvor med Tolserancen i dens Skjold, uden ved at vise den i samme Grad mod os, som den fordrede den af vores Sædre. Det nytte set ikke, om man vil høje, at Villiden til det attende Aarhundredes Oplysning ej, som Tidernes til den Lutheriske, er grundet paa blind Tro, men paa klar Indsigts, thi om saa var, da maatte man sammegett beskæftige imber, at det kun var os som kunde tæke, og den klare Oplysning som maatte vinde, ved en grundig Underforsøg og uforkyldt Spot; men jeg skal ikke nytte, det er min Overbevisning, at aldrig noget Barn har med blinder Tro vedkendt sig den Lutheriske Oplysning, end de fleste nuomstunder, haade Gamle og Unge, vedkendt sig det attende Aarhundredes, thi de vide faa vanlig saaledes at besøge Indvendingerne imod dens Egghed, at de set ikke begribe, hvoredes der kan indehaves det Mindste derimod, troe, i holste Ensindighed, at selv de grundigste Indvendinger maa dog i Grunden være usornustige, idem de stede imod hvad deeres Karre og de Kalde fornustigt, saa det gaar med Sornusten som med Oplysningen, man foreudsætter almindelig, hvad der skalde beviser: at det attende Aarhundrede, der naturligvis talde om Fornuft og Oplysning, efter sin Sorstand, at det ogsaa virkelig best forstod sig paa, hvad Fornuft og Oplysning i Grunden vilde sige. Saaledes bestandig at forudsætte, som en afgyrt Sag, hvad der netop er det sorte Spørsgemaal, det kalde vores Sædre at vurde, og vi maa nu kalde det petitio principii, eller give det saa fint et Navn, som vi vil, saa er det lige vist, at hvem der kære sig saaledes ad, han troer blindt, og er saare langt fra klar Indsigts.

Saaledes mener jeg da, det er ligefrem, at man ingen Heddom bude have imod os, enten fordi vi vil bestride Noget, der kaldes Oplysning, men, i vores Øyne, set ikke for-

hener dette Navn, eller fordi vi modsigte det attende Aarhundredes Kluge og lærlige Mand, da det ikke er i voet eget Navn, men paa de forrige Aarhundreders, paa de langt ferc, i vore Dine, langt Klugere og lærlige Mands Begne, med hvis Kalve netop det attende Aarhundredes Asguder ploiede, og vande saaledes Bæddemaale.

I Øvrigt talter jeg, der er Ingen af os, som jo af Hjertet ønsker, at andre, lærlere, navnkundigere Mand vilde prætage sig den Uteilighed, at glemme det attende Aarhundredes mange og store Vibdsæller, som det gav Navn af Oplysning, men da det hidtil ikke, saaledes i det Samlede og i det Enkelt, er stedt, og det ej har opfattes et Vieblit langt end nødvendigt, saa bor og vil vi giøre vores Brode, visse paa, at selv en saare usuldommene Gjendrivelse er meget bedre end set ingen. Og hvad nu ifar mig angaar, da erklaerer jeg hvidtlig, at jeg finder mig luet opagt til at gaae saaledes i Strid, da det er mig yderst hedsommeligt, at vores en flittig Læser af det attende Aarhundredes Boger, og det virkelig synes mig, nu som før, at Forsvarerne af det attende Aarhundredes Oplysning, ej da ifar af hvad jeg kalder den Cellerske Erigfe, den Genelike Kirkehistorie, den Wegscheiderste Dogmatik, eller i det Hele den Semlerske Theologis, at de er, aandeligt talt, aldeles vaabenløse, saa det var Syd at slae sig til Riddere paa dem, hvis de ikke selv udviste til Strid, og anfaaet af Mange, især i det lille Danmark, for uovervindelige Kamper. Naar jeg hertil legger, har dog neppe fan findes urimeligt, at jeg heller opoffrede mine Fejtlimer til poetiske og historiske Syster med Mand og Tidsalbore, der ere mig, haade som Dannemand, Digter og Christen, langt anderledes tiltrækkelende, end det attende Aarhundrede med sine, i det Mindest poetisk og historisk talt, pygmaiske Heroer, saa maa man vel troe, det er mit Alvor, at jeg heller vil have saa lidt som muligt med dennens Strid

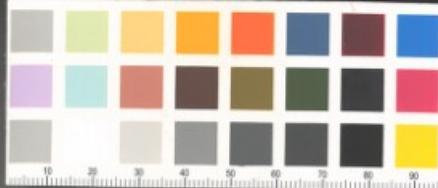
at give; men jeg vilde anse mig selv for uverdig til at have Navn af Christelig Bogfarb, desom jeg negerte de Unge den Vistand, jeg troer at kunne paa dem i deres retmæssige Opstand mod det attende Aarhundredes uchristelige Oplysning, som tror med at ville befæste sig i Danmark, da den begynder at blive hovedsæt i Tydskland; thi hvem der ikke ved det, maae vi dog sige, at ligesom ved dette Aarhundredes Begyndelse, de gamle, hollandske Mænd: Dogmatikeren Storr, Moralisten Reinhard og Kirkehistorikeren Schryck, protesterede mod det attende Aarhundredes Oplysning i Salighedens Sag, saaledes fættes der nu, hardtad paa ingen Højskole, lærde Mænd, som gør det Samme, og have ved modnere Overlæg, fundet hin Oplysning, de tildeles i Unghommen hyldede, derved Bisædts uverdig. Dette beviser vist nok ikke stort mere, end at vi er langt fra at være de enestige Bogfarber, der anser det attende Aarhundredes saakalte Oplysning for en stor Formefælt, men andet fuldt det ti heller har bewise, hvor det kunde giolder om at bortrykke den Forbom, vor Ungdom, vor ringe Antal, eller vor Unavankundighed tuede varke; det egentlige Ursæd for vor Ret til at beskrive den herfænde Oplysning, det maa vi føre selv, eller have tabt.

Den eneste Jordom jeg endnu besindrer mig paa, er den, om den end ikke findes hos Mange, vist med Gild vil blive valgt imod os, forsaavidt vi vil beskrive det attende Aarhundredes Oplysning, ved at vase dens Uchristelighed, dette vil Noget sige, er unghenvendige, Andre: det er unytigt, og vores Modstandere: det er intolerant i højste Grad.

Vil J bevise noget mod det attende Aarhundredes Oplysning, kan man sige, da bewiser, den er falsk, saarev ikke til sit Navn, holder ikke hvad den lover, giver Mennesket intet Lys, end sige Klæhed, i sine vigtigste Anliggender, men vil forstørre ham til at glemme dem, til at glemme sig selv over Verden, Landen over Legemet, Evigheden over Aliden, det

større Mørke, i hvilket han snart Fal nedsynke til de fortige Slægter, over det lille Lys, hvoreb han, daalstik nok, veilede sig til Graven; besirer det, som jo er, og maa være eders egenlige Paastand, og spiller ikke Tid og Tid på, vildtligig at besirve, hvad vel Ha eller Ingens trover om, at Theologernes Oplysning, i det attende Aarhundrede, var ligesaavel uchristelig, som Poeternes, der hanede dem Reien, og Philosophernes, de bryggede deres Systemer ved!

Der var en Tid, da denne Jordom syndes mig uovervindelig; thi den beherskede mig, og gjorde, at jeg, videnskabelig, lagde langt mere an paa, at vase, hvor under-menneskelig o: dyrlæ: aandlos og vander, og hvor falsk: hul og tom, kold og træstestos, end hvor uchristeligt det attende Aarhundredes Oplysning var. Vist nok laa Grunden her til for en Deel i min poetiske Magtighed, og Modhedsighed for hvad det attende Aarhundrede kaldte Verdom, men doge Døle vilde jeg dog vist ligesaa vel have overvundet i Kirkens, som jeg overvandt dem i Noebens Histioele, desom jeg ikke havde anset det for unbedindigt, og troet, tegt at tude forudsatte. Alle viste, at det attende Aarhundredes Oplysning var ikke blot uchristelig, men antichristelig, ikke blot ubsprunget af en anden, men af en aldeles modsat Kilde. Vist nok var det en overligt Slutning, der vidnede om en Mangel paa Menneskes Kundskab, som kun Far og Fræring afhjælper, men hvad er naturligere, end at man troer, Alle ved, hvad man har hørt af Alles Mund, og glemmer saaledes, at Mange kan have sagt mere end de vidste, Andre mere end de mindes, og at endelig Mange er født siden vi, og har i deres Barndom kanset set ikke hørt, hvad vi hørte i vores. Jeg herre nemlig til dem af det attende Aarhundredes Vor, som hørte daade det Gamle og det Ny, lærde tilbuz, hvad Christendom var, og opvoede under den franske Revolution, da de Unge, ligesaa lidt som de Gamle, gjorde noget Hemmelighed af, at

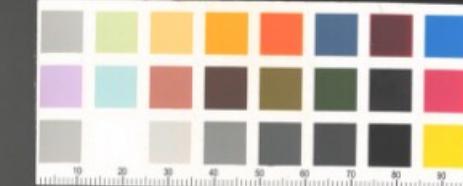
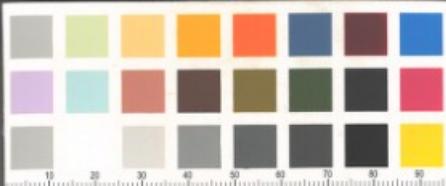
den ny Oplysning var aldeles uchristelig, saa da var funn
Forstjellen den, at hvad de Gamle kaldte en Gru, det kaldte
de Unge en Slave, hvad de Gamle ansaa for et fort Bevis
paa din ny Oplysnings Faithed, det ansorde de Unge vist
som et indlysende Bevis paa dens Wighed, da hvad der af-
førerde og forberedte et sandt Mørke, som det Bibelskroen
havde udbrædt, maatte nødvendig være Lys. Naar derfor, i
hine Dage, Præster og Profesorer, som hyldebe den ny Op-
lysning, utrykede sig med Skænsel om Bibel og Christendom,
og sagde paa en Maade at rime dem med Oplysningen, da
trivslede Ingen om, at det jo blot var en Wickning af den
Forstjelighed og Prestekloftab, de, som tilhørerere af Accom-
modationens Systemet, anbefalede, deels med Hensyn paa de endnu
gældende Symboler, og deels for si at støde de Enfolde, der
umulig paa en Gang kunde løsøre sig fra alle de For-
domme, de havde indsigter med Moders-Mullen, for si at støde
de Blindføde, der umulig, i det man aabnede deres Øyne,
staae kunde taale at see Oplysningens Stof i al sin Glans.
Saa lod den gang Sproget, og den der horde, den der enstund
endog selv føede det, hvor kunde han, i Ungdoms-Aarne, An-
det troe, end at man var sig Uchristeligheden noftom be-
vidst, men stod i den Formening, at egen Forstjelighed gjorde
Christendommen i blot overslødig, men i Grunden urealig.

Jeg vil her ifst tale om de Mindesfer jeg efterhaanden
sik om, at man i det nittende Aarhundrede vilde have det Aa-
tendes Oplysning anset for christelig, eller om min Tresens-
hed til at troe, det var Alvor, var Andet end Accommodation,
men jeg vil funn sige, hvad der helbedede mig for den urimes-
lige Fordom, at et stærkt Bevis, for Uchristeligheden af
det attende Aarhundredes Oplysning, var unspektændigt. Jeg
erfarede nemlig, alt som det nittende Aarhundredes Born
vorte op, at Mange af dem i al Ufrydighed troede, at f. Ex.
Gondes Kirkes Historie var christelig, og, ved noiret Ester:

tanke maatte jeg finde, det var højt naturligt; thi hvem der
i Baandbogen har os sin Bibel-Kunckab af Gondes eller
Scheters Boger, sin Christendom af Lampes Ledetræb eller
Niemeliers Haandbog, hvad skulde ikke han finde bibelt og
christelig, undtagen hvad den netop er det! Denne Be-
tragting, at den højt epoote Slag, netop fordi det attende
Aarhundredes Oplysning var tilbunds uchristelig, sit niet ikke
ved det, men han taget Kampningen for god Vahre, den er
det, som har overbevist mig om Nødvendigheden af at oplyse
den uforståelige Strid der er mellem Christendommen og den
hævende Oplysning.

Men, kan man sige, er der ikke dog ungtigt, eller hvad
kan det nytte, at skal klart at bevise, hvad der er christelig,
og hvad der er det ikke, naar Stemningen i det Hele er saa
uchristelig, som I vist mane indkomme, naar de fleste Mens-
ner hylde det attende Aarhundredes Oplysning, fordi de
elle den, og kryde sig i Grunden saare libert om, enten den
er trækt eller christelig, eller hedensk, naar det fun ikke klart
bevise, den er salt, urimelig og selvmøgjende, saa det bliver
dog altid hvad dens Fjender moaa gjøre, naar de vil tænke
med Helt at bestridt den.

* Dette er, synes mig, som at spørge, hvad der kan nytte,
at drive Fjenden ud af Landet, naar man har Formodning
om, at Enden af dets Indbyggere vil vander ud med ham;
thi naar Uchristeligheden af det attende Aarhundredes Op-
lysning er bevisst, da er den jo, aandelig tal, udleveret af
Christenheden, saa enhver som fremdeles hylde den, veed,
han er ingen Christen, og skulle det ingen Nytte være til,
at høb Nytte er da Oplysning til, eller er dette ikke en fare-
rigtig Oplysning for dem, der staae i den falske Formening,
at de er Christne, Skjønt de er det ikke, og hvem tar sige,
at ikke mangen En af de Christnes Born, naar han ser
dette, og ser sig derved i en saare vigtig Tag Fusset af det.

attende Aarhundredes Oplysning, vil føle Det til Maffen, og vendt om til sin Gadel. Hvor mange elte hvor saa der igjen vil tilgne sig de Christnes Troesbekendelse, der ved Ingen, uden Gud, men det saas vi at see, naar det bliver kort, hvordan den lyder, og maa usædvanlig lyde, men ikke for; thi saalange man indbildet sig, paa den ene Side at kunne folge det attende Aarhundredes Oplysning, og dog paa den Ander at kunne troste sig ved Christi Forstilling om Guds Raade, som Noget, Eiderne Erfaring lader, saalange kan sandhedskjærlige Hjertes slate under Klædedøn af alle Farver, uden dog, i Mørket, at føle, hvad dem sattes. Hørst, naar man ser, at to saadanne Herrer, som Christus og den selv-klogste Jornust, er det umuligt at hene, saa vil man holde sig til den En, maa man foragle den Ander, vil man trøste sig ved Christus, maa man troe paa ham, vil man ikke grue for Historiens Widnesbyrd om Christenommen, maa man antage den, forst da lære Menneskene igjen at hende deres Hjertes, og deerstet at valge deres Veje og Ledsgørelse. Daarlig maatte vi troe paa Christendommens Sandhed, om vi ikke følte os visse paa, at naar han Blomst-Mørket dørtages, vil alle de som have Hjerte for Sandhed, ogsaa saae Dio for Suddoms-Klædelsen i vor Herres Jesu Christi Aarhund, saa Denvis-Grevisen, for Christendommens Sandhed, saa vi trostig overlade til den Aand, der selv i Menigheden vil fuldende den gode Gerning, Han i den begyndte, hvis Nebel dog ogsaa vi ere, til vor befolkede Delt.

Skal jeg nu endelig omtale, hvorvidt det er intolerant, at bruge Uchristeligheden af det attende Aarhundredes Oplysning?

Ja, det vil jeg, om ikke for andet, saa dog for Ordets Skyld, der umuligt er et af dem, der trænger til Oplysning.
Ieg har oftere hævet mod Brugen af Kunst-Ord, som nemmelig mod dem af fremmed Oprindelse, og saa meget er i Bøns i Gefer. (3)

viist, at fremmede Ord der trænge selv til en Volk, give ingen Oplysning, og enten mas ba Intolerance kunne oversettes paa Danse, hvilket da var set af Skribenten selv, fordi det ei er vist, hvor Læser har en Volk ved Haanden, eller det kan ikke oversettes, og har da uhelds, hvor vi vil oplyse Andre om, hvad det er, der driver vore Modstandere, hvad det er, som vil nedrive og glænde vore Satninger.

Dette, mener jeg, er soleklart, men da det dogmatiske ei er rimeligt, at Vennerne af det attende Aarhundredes Oplysning vil opgive Brugen af et Ord, der, netop ved sin Ubeschridtethed allerede gjorde Voltaire ypperlig Dienste, og har, hvor det tillige var fremmed, gjort Underoverker til at afvække og vancere den voltaicke og simleske Oplysningens Modstandere, under disse Omstændigheder er det vel klogst, med Forord, saavidt muligt, at forebygge undsig Trøtte og videre Uelighed.

I politisk Forstand kalbes nu Voltaire, og alle Oplysningens-Mændene i det attende Aarhundrede, alt Det Intolerance, som ei vilde taale, at Enhver troede, hvad ham lyste, og at hvem der intet troede, spottede med dem, der troede, Hjælpte dem for Hyllete, Gamalikke, Mørkets Vinner, Solke-Bedragere o. s. v. og hvorvidt Statens vil affe eller øve Intolerance i denne Forstand, maatte vi overlade til den, men toges vi paa Raad, vilde vi siye, det ubehovsligt var bedst at taale, hvad der dog i Grunden aldrig lader sig forhindre, og hvad der kun bliver værre, naar det bekämpes med verdslige Waaben. Saalunde og talende allerede den voltaicke Oplysningens Størstværdige danske Modstander i forrige Aarhundrede: Nicolai Edinger Balle, der fandt, at Bibelen kunde bedst forsvarer sig selv, og det maa for hristelige Stridemand altid være en Ære at træde i saa præstelige Godspor.

35. Igenom at udledtes i dannelsen. In stedet varit gennem

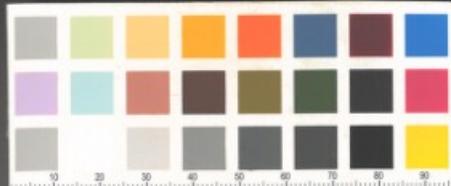

Om Voltaire desimod selv kaldte det intolerant, naae Rousseau, eller Andre, stæv imod ham, og stræbde at bevise, hans Oplysning var uchristelig og ugudelig, det er jeg ikke fælting troer nok af hans Skrifte til at vide, men jeg føle moder, han var dertil for klog, da han vel maaatte indse, at vor Intolerance en stammeligt Lust, og viile man sig intollerant, saafnært man, i Trods-Sager, for Noes eller Mans træs Skjul, det vore sig nu med Det eller Uret, hestig og bitter angreh Nogen i Ord, da havde han derved sig selv den høieste Skandal, thi da havde han umagtlig øvet Intolerance i høieste Grad.

Desimod ved jeg godt, at de almindelige Oplysningens Mænd, i fortige Aarbundede, var enten ikke oplyste nok til at fatte denne folkelige Sandhed, eller de regnede driftig paa det ægyptiske Werk, som de pastod, rugede over alle deres Modstandere, thi de kaldte det ødel Sandhedschristelighed og Ide for Oplysningens Uddelelse, naar de stræbde at bevise den grædige Ting om Kirke og Prester, men enhver kraftig Modsigelse, der umulig kunde finde Ord, uven Oplysninger, der vor dem uvhængige, den kaldte de, uden Utvunkning, Intolerance, og saaledes maaatte den, dog visstelig ikke se lidet, estergrivende Valle finde sig i at være intollerant, og være glad, naar man ikke hinavnede ham værre.

Man seer nu ist, at naae det stal være Meningen, naae Modstanderne vil have, lov ist at skrive alle deres Befindninger mod os: for Øvreto, Øbsturantisme, Sovemerie, Far-nationisme, &c. &c. paa Sandhedschristeligheds Regning, men kan ikke tanke sig noget anden Grund til den Gjendrivelse, vi fatte desimod, end Intolerance, da saaer vi, saavelsom Valle, findt os i at hedde intollerante, og noits med at oplyse voce Læsere om, hvad det vil sigge; at det nemlig her, kun er et Skjulds-Ord, der enten rammer Modstanderne tilsligemed os, eller Kun dem, der skrive med saadanne Works. Baaben.

(5)

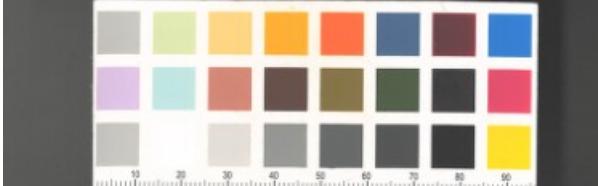

De vil nemlig ikke taale, at det maa anfies for den øgte, sande Christendom, hvad vi, under dette Navn, forkynde, og vi kan da umulig taale, at hvad der i vores Dine er den øgte, sande Christendom, skal ubraabek for Klæderie og Vildestelse, eller at der, under Navn af øgte, oplyst Christendom, skal forkynnes Noget, der, efter vor Overbevisning, er aldeles uchristeligt, og intet er vi nu paa begge Sider intollerante, fordi vi ikke vil taale, hvad vi anser for en fordelig Vildestelse, og da er Intolerance uafstistlig fra Sandhedschristelighed, eller ogsaa rammer Befindningen for Intolerance aabenbar Kun vor Modstandere, der ikke vil taale, at vi, i Talen om Christendom, folge vor Overbevisning, ligesom de folge deres, vil ikke taale, hvad dog aabenbar er nødvendigt, at vi kalde uchristeligt, hvad der strider imod det, vi kalde Christendom.

Men, lad saa være, kan man sigge, at Intolerance er et af de ubestemte Ord, der ikke oplyser, men altid soder Misbrug, og burde derfor aldrig anvendes i nogen Streidighed om aandelige Ting, saa er det dog vel haaret, ustaansomt og ujærligt, at logge den store Vogn paa Uchristeligheden af det attende Aarhundredes Oplysning, da I dog neppe twidle em, at denne Oplysning endnu har mange Venner ogsaa blandt dem, hvil Stilling i Staten gør det nødvendigt for dem, at hedde Christne, og som derfor ikke, uden Selvopoffrelse, kan indromme hin Oplysningens Uchristelighed, om den end blev dem klar.

Dette er et Spørgsmål til Hjertet, som der vil blode Hunder til at behandle sommelig, og som jeg derfor heller som hidtil undveg, naar jeg ikke klart indsaar, det er af indgribende Vigtighed, og maa besvares reent, Hjortet mod al den Staansel, Sandhedschristelighed tillader.

Hvordan jeg virkelig været saa ustaansom, og haardhjertet, som Mange ansaa mig for, da ville jeg, for mange Kar

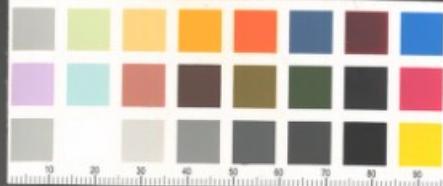

siden, hvore lagt Danmarks Prester paa Hjerte, hvad de havde
forskundet sig til, og dog altid overtruede, naar de enten be-
søgte eller fortalte hvad den Augsburgske Konfession talber
sand og øgte Christendom, lagt dem paa Hjerte, at naar
denne Christendom i deres Øre var mørk Overtro og faa-
delig Vilshærlis, da bod Samvittigheden dem at nedlægge
deres Embeder; men det har jeg aldrig hørt, fordi jeg følte,
at naugtet der var stængt retsfærdigt, at prædike Loven for
dem, der ej vil høre Evangelium, saa tilkom det dog ingen-
lunde os, der høde: Herre, gak ikke i Rette med dine Æmner,
thi vi kan ikke forse dig Et til Dufindel. Selv nu, da denne
stængte Bedommelse er blevet lydelig, baade i Tybblant og
her, vilde jeg ikke omtale Sagen, desom jeg ikke indsaae, det
var baade tiladeligt og tilbørligt at pitte en mislycket Mening.
Vist nok kan jeg ikke anse den siddamlelige Udsigt for andet,
end en jesuistik Farbholdenhed, der kun kan tilfredsstille Sam-
vittigheden, jeg ikke maa troste, men naar man tager Sagen
paa det Strængeste, da glemmer man den store Forhjælp, der
er paa en God, man aflagger for Retten paa, i et bestemt
Udfald at tale efter bedste Overbevisning, og den man af-
lagger til Staten, om at ville troelig holde viøse anabelige
Forpligtelser i deres hele Omfang. Stængt tal, man vil
vist nok vide, hvortil man forpligter sig, have det redelige
Forhjælp at opfylde det, og, naar man ei længer kan eller vil,
da salenhertig tage sit Loft tilbage, men naar Forpligtelsen
angaaer aandelige Ting, hvortil man ej kan node sig selv,
og hvoraf man ikke, uden Hjælpe, ej den højeste Kestnighed,
kan antage det blot udvortes Skin, naar der kan være
Udvil om, hvordti Vorigheden tager det saa stængt med
Forpligtelsen, som Ordene nu engang, af flere Grunde ufor-
anderlig, lyde, naar den herskende Tænksmaade i religiøse
Anliggender er letstidig, den herlende Tankegang aldeles
verdødig, da vil jeg hverken være den der kæfter den forstie

eller den sidste Sten paa en Medbjenner, forbi han ikke, som
jeg, hørde den, i sine Dage, sidste Etter at være enig med
sig selv, om det storo Embede, os er beroet, og siden, maastee
med megen Skals-Utre, gjorde sit Vedste, uden selv ret at
vide, om han fulde kompe eller ejte. Sandelig, har sat en
Christen lagge Haanden paa Hjertet, og lade Bedkommende
selv afgjøre den Sag med Gud, deres Samvittighed og Sta-
ten, og jeg vilde ikke være den Naadzivere, der bdrog til, at
samvittighedsfulde Mand fæde Kirken, eller forlod den, for
maatte at give Plads for Hjelere og Dibzibere. Det er en
sorgelig, en grædig Fortviveling, det har taget Overhaand i den
kirkelige Undervisning over hele Christenheden, men jeg har
aldrig næret det glade Haab, og nærrer det fremdeles, at den,
i den Måndse hos os, ved Sandheds Kraft, i Forbindelse
med den Miljed og Skansomhed, der findes i Danmark
udmærkede baade Vorighed og Hjælp, efterhaanden skal vige for
saa hristelig en Enighed, som man i Verden kan vente.

Men, skal det sie, da maa det natueligvis blive klart,
hvad der er Christeligt, og hvad der er det ikke, og her kan
ingen Skansel finde God, thi hvad man finder uretligeligt,
kan man ikke kalde det Mobsatte, uden at behuse Christendom-
men, og molsige sig selv; i denne Undersøgelse maa ingen, der
vil lære Andre Christendom, undslade at tage levende Del,
og hvorn der ikke, naar han ser, har der ej sand, øgte
Christendom, ej prædike den, maa nobentlig føle, at han
ej, som vrigt Mand, kan, under Navn af Christendom,
fortynde hvad han ved, er det ikke, ej selv maa han nob-
entlig indse, at den Sag er for vigtig, til at hans Person-
lighed kan komme i Betragtning. Selv er han sin Dommer,
og er han uretlig nok til at vise Russ sine Medmennelser i
deres Saligheds-Sag, da tager han sig natueligvis ej Sagen
nær, og for at soane saa værdige Personer, som vi dor
havde, næppe findes, skulde vi deraf undlade at tale Christen-

dommens Sag, der jo umuelig kan tales med Frugt og Klarhed, naar man derved forstaar en Blanding af de fiendelige, uforenelige Dole.

Wil man endnu spørge videre, sigenbe: men, er det saa, at det aldeles umuelig i Christendommen at forene de friidige Elementer, der, især siden Midten af forrige Jahrhundrede, have gjort i den protestantiske Menighed, hvordan kan det da være, at medens I saa reentub nægte de rationalistiske Teologer det christelige Raam, da dog hvælken seklende eller else de gamle Teologer det, men gjore sig meget mere en Wet af at kædes Fortsatte af den Reformation, Luther og Melanchton begyndte; mon det dog ikke vil falde vanskeligt at bevise, at Dette er en blot Folge enten af Blindhed eller af en heel tvetydig Accommodation?

Modstanderne vil udenvidt stilles til at spørge saa, og gør de det, da saer man at see, hvad vi kan hvølle, men vil Modstandernes Tage et godt Raad af en ærlig Fjende, da skal de ikke spørge saa, da skal de først indremme os, at deres Oplysning er uforenelig med Luthers, og at Kunsten ens kan være Christelig, ellers er de uden Redning forlomme, thi, seer jeg ikke meget fejl, da lader det sig i en Haand-Wending umageligt bevise, at hvem der kalder Christendom, hvad han bestreder som Morte, gør enten sig selv til Uchristen, eller beviser, at han er yderligst oplyst.

Saaledes tor jeg haabe, forståelig, efter Evne, at have, ikke ganske forgjøres, bekæmpet de Fordomme, der lettest kunde indtage Læserne mod os, og tor da fride nærmere til Sagen, ved, i en almindelig Betragtning, at henvende Læsernes Opmærksomhed paa den gennemgribende Uchristelighed af det attende Jahrhundedes Oplysning.

(Forstatter.)

— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —

— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —

Om det attende Jahrhundedes Oplysning i Salighedens Sag.

Se selv Esset i dig Morte, o bar, hvilket Mort!

Math. VI. 23.

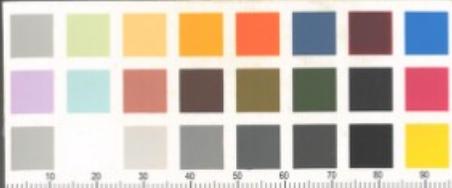
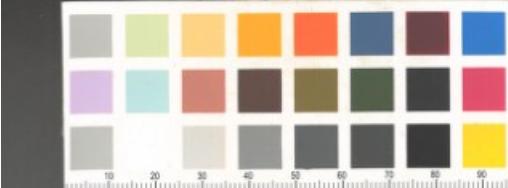
(Sitatning).

•Saaledes tor jeg haabe, fortællig efter Evne, at have, ikke ganske forgjøres, bekæmpet de Fordomme, der lettest kunde indtage Læserne mod os, og tor da fride nærmere til Sagen, ved, i en almindelig Betragtning, at henvende Læsernes Opmærksomhed paa den gennemgribende Uchristelighed af det attende Jahrhundedes Oplysning."

Saaledes endte jeg stift, men jeg hørte en Rost, vryst hverfra den komrom, som figer: du tor vel haabe det, men du turde vel ogsaa finde dig knæbet i dette, som i saa mangt er drejstigt Haab, du fattede; thi en Indvending har du lædt uberoet, ventelig fordi du fortagede den, men, for at tale i dit eget Sprac, det turde da gaae big, som Frigga, der foragtede det eneste Vaaben, der kunde fænde hendes Elstelige. Her og fortum! over Forstænder er forærgeligt, i altheroefte Gud forærgeligt, saa det maa være hellig Pligt for enhver sand Menneske-Ven, og Ven af den offentlige Roslighed og den bergerlige Enighed, om muligt, at hvæle det i Hjælpen, og vi ør haabe, med forenede Bestrebelser at naar dette vort arde Djæmed. Vi vil slet ikke strides med dig om, hvad der i Grunden er christeligt, derom maa, for os, hvor troer, hvad ham lyster, naar han kun ikke vil partrange os sine Meninger, og det Hele turde vel i Grunden

1 Bindes 2 Hæfte.

(7)

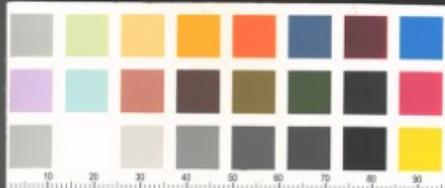
kun være en Ord-Strid; men at fortætte det hele eller høste
ve Præstestab i et Land, at valte hos den vankundige, usor-
standige Almoe, og den lejlende, ubekomfomme Ungdom, den
ulykkelige Mistanke, at en stor Deel af deres Larre forvildet
og forvirret dem i Salighedens Sag, det er, som Historiem
lærer, en Zanatisme, der kan have de uoverførligste, gruelig-
ste, sorgeligste Folger, både i private og offentlige Forhold,
ja, vi sige det med Gyzen, det er, hvad der kan hvælle
Borgers Sværd med hinanden, fudske Throner, opføre
Stater, i Bund og Grund fordele og ødelægge Folk og
Riger; saa her bor den verdslige Ørvæld vore paa sin Post,
og paakydde Tankebæ, eller dog paalægge Taler saadanne
Waand, at den bliver ustabelig.

Det klinger vist nok frugteltigt, og jeg kender vel det
Land, hvor en saadan Tale findes Indgang, til at forblinde
Regierungens Øjne, men, Gud sej Lov! det Lands Navn er
ikke Danmark, og derfor glemme jeg virkelig, at man her
kunde vente en saa ubansf, ubiførst, ubehjælpelig, tyrlig
Indvending imod det Foretagende, at ubersøge, hvad der er
Sandhed i Salighedens Sag, og om det er den sande
Christendom, der nu enfindt med saameget Præal har ubgi-
vet sig dertil. Jeg tal heller aldrig nogen, der hører fra
en Christen, især en Christen fra de sidste Døre i det atten-
de Aarhundrede, efter min Erfaring, Saameget til, med
Sagtmædigeb, at besvare sig en Indvending, at jeg højt
overled en Ander den Foretning; men da jeg nu ser Øje-
blikket ingen Ander ved, som jeg tre haabe både kan og
vil gjøre det bedre end jeg, maa jeg dog gjøre mit Bedst,
og ovenforstået være glad ved, at jeg tidenk erindres om
en Mangel i min Tertale, det staarer i min Magt bog no-
genledes at afhjælpe.

Det Forst, som her visner mig i Tanke, maa nobres-
dig være, at for tredive Aar siden hørte man i Danmark

omstreng samme Indvending mod det kun alt for hildige For-
tagende, der bengang hørde til Dagens Orden. Vel var det
isse Valde eller Guldberg der talede saa, thi de var klar-
siede nok til at indse, at de Præster og Profesorer, som
guru for en Undersøgelse om, hvordi de lave Sandhed og
især hvordi de lave sand Christendom, dervidt enten vude en
jet, eller vante en god Sag, og at en Christen, som tan-
ker, Forargelse kan ubgangs, har glemt, hvad Herren siger,
det er nobvensigt, at Forargelsen maae komme, og vurdi for
dem selv, ved hvem de komme. Men de vore dengang saa
klaadt Christne, der med Valde og Guldberg havde den saa-
ste Tro, at Bibelen kunde forsvare sig selv og sine Ejendere,
og derhos den klare Indsigt, at det var langt mere end al
Verdens Magt formaade, da der vil længere Alme, end selv
de stortste Konger havde, til at lukke alle Munde, da der vil
mere til Dio end Kubens Ord, og noget gaarste. Andet til
at dæmpe Troen em Taukebæ. Endet af Præsterne, og hvem
der ellers holdt eller foregav Sorg over den gevelige Forar-
gelse, det var, at ubraake Bibelen for den dumme og
latterligste, tildeles endog for den Fadligste og vankundigste
Bog, man kender, og at ubraake Mengden af Præsterne for
de stortste Haare-Hoveder eller de samvittighedsloseste Hyltere,
Selan bestimmede, fordi de prædilekte Guds Ord, efter den
Augsburgske Konfession, som danske Lov og deres Embeds-
God forpligtede dem til; Diese led sig, sundum i Lys, dog
mest i Ton, forspæ med, at det var et Urafen, Regierungens
kunde hemme, enten ved reent at forbide al Strid om Reli-
gionen, eller dog ved at sætte den Sandfri: beslægt, den fuls-
de frees paa Latin, eller paa anden Maade binde de forar-
gelige Taler fra at komme de Ensfoldige og Vankundige for
Dine. Man hørde ogsaa tale om, hvortil Sritankeriet
kunde og vel maatte lede, naar det ubredtes hos Mengden,
man havde i Frankrig et Exempel at beraabe sig paa, der

(*)

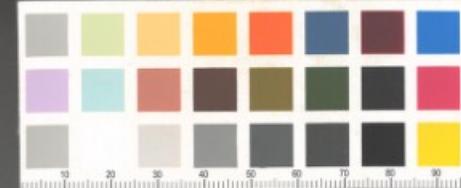
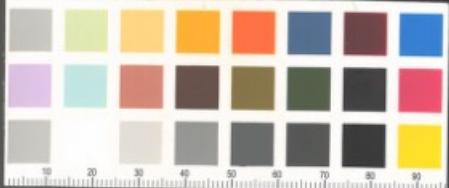

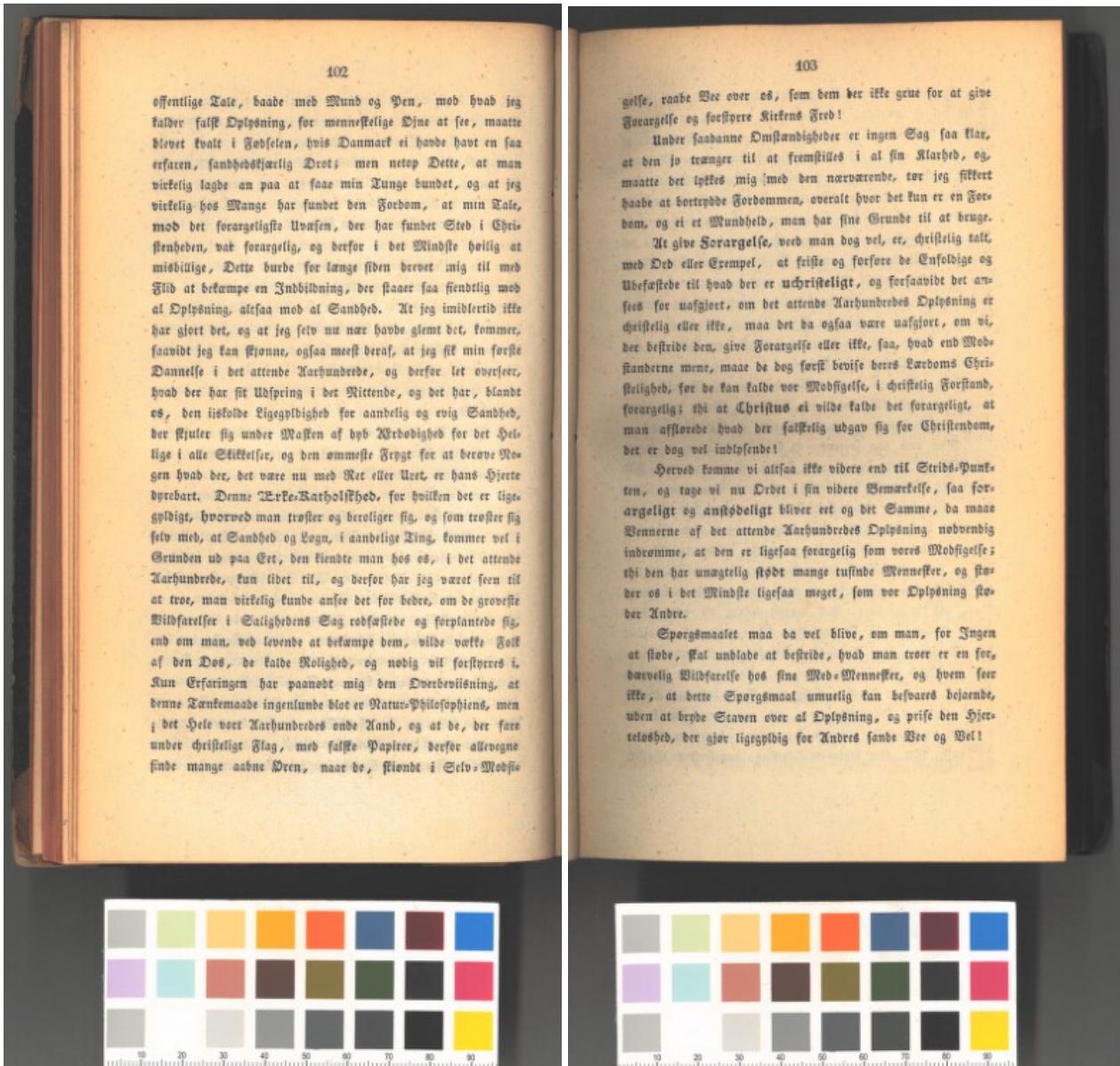
vel maatte kastes saa lysende, som et ildsprudende Værg, og man behovde ei engang at beraahe sig paa fremmede Exemplar; thi de Fleste, hvem dengang den Augsburgiske Confession var en Torn i Diet, dulgte slet illt, at Constitutionen af Sættenhundrede og Trede var dem endnu en storce, og at begge Dels, om de maatte raade, snart kunde blive Oldsager, der nepppe undes Sted i Archiver. Under saadanne Modstandigheder var det umogeligt en foar Opzare at finde Skanden for den verdslige Amt, men Walls sandte den uden Moie i sin Bibel, og erklaarde: hvem der vil lobe Panden imod Kirke-Muren, bor have Lov dertil, men hvem der vil forgive sig paa Staten, bor man give Kroen paa dens Kraft i Hænderne; og jeg tor troe, det givs den Danmarks Regierung Kee, at saa fede: at det attende Aarhundredes Oplysning til Lov til at rive sig i al sin aandelige Glæde, Lov til at prøve Stykke med Bibel og gammeldags Echristdom, men ikke Lov til at satte Kronen paa Dyret med de mange Hoeveder.

Men hvad domme Venerne af det attende Aarhundredes Oplysning herom? Naar de udraabe vorr Foretagende for Noget, der, paa Grund af Forargeligheden, maa affyes, og burde med Magt kastes i Fæltselen, da maaae de noyvndig misbillige den Overberette, vor Regierung visste mod hvad der dog vel, i det Mindste, var ligesaa forargeligt, som hvad vi begynde, ja, de maae sige, det var stor Stede, at man ikke kunde det attende Aarhundredes Oplysning i Fæltselen, da den unødig udbedrede en gnelig Mistilid til Follets Lære, forstyrede i alle Maader Holigheden, og gav den borgerlige Tillidskred og Enighed et Saar, der end bloder, og som endnu kan have de fastligste Folger. Saaledes maae de domme, naat de ikke aabenbar vil modføre sig selv, ved den Paastand, at i Slutningen af det attende Aarhundrede burde man taale alle muselige Forargelser, men i Begyndelsen af det Næste

sal man kaste dem i Fæltselen. Men vil de undgaae denne Selv-Modsigelse, salde de rigtig nok i en anden ikke mindre, thi, uen Selv-Modsigelse, kan man jo dog umuelig ønske undertrykt, hvad man selv hylber og ephoier som velgjende Oplysning, og der er da ikke andet for, end man man endes sin Tale og sige: der blotte Forargelighed, og Hensynt paa farlige Folger i Muelighedens Rige, er vist nok ikke loelig Grund til at fordomme eller undertrykte et i Virigt velgjende og priselige Foretagende, derfor burde det attende Aarhundredes Oplysning ingenlunde undertrykkes, men det bor endes, som aabenbar er en i alle Hensynder Kabelis Formortelse. Hertil maa vor Modstandere noyvndig komme, naat de ikke vil modføre sig selv, og da saae vi etter ved det fore Spørgemaal, hvis Oplysning der er den rette, et Spørge- maal, da dog nepppe vil paastaa, enten Magtsprogr eller Undertrykkelse kan afgjøre!

Men, fjendt jeg tor haabe, at Modstanderne, efter denne Farlige Avarsel, vil vogte sig for offentlig, at tale om Forargelser, og politisk farlige Folger, var det vel muligt, at de desværre talde derom inden fire Vægge, og kunde, hos Endest, der ikke regne det saa noie med en Smule Selv-Modsigelse, finde aabne Øren. Hvad Undertrykkelse angaar, kan man vist nok være relig, saa lange Gud under os en Konge, der ejer Sandhed og Oprigtighed saa høit, som Frederik den Sjette, og det er desuden et en ukæderlig Lykke, at vores Indvenninger mob det attende Aarhundredes Oplysning fremkomme under en Tyrst, der selv ved Styret har gjennemlevet sine Dage, da alle den Oplysning Vener raade, at kun om Samvittighed, eller Kærlig- ogtig Fælghed, kunde røde til at lagre Maand paa Aalen om hvad man falke en Saligheds-Sog, og som det derfor unødig maa vere hvert Menneske vigtigt at betragte i Deis rette Lys! Neppo kan Nogen sole dette dybere end jeg, hvis

offentlige Tale, baade med Mund og Pen, mod hvad jeg kælde falso Oplysning, for menneskelige Øjne at sie, maatte bløvet Kvalt i Hødselen, hvis Danmark ei hunde havt en saa ensfaren, sandhedshærlig Drot; men netop Dette, at man virkelig lagde an paa at føre minunge bunder, og at jeg virkelig hos Wang har fundet den Jordom, at min Tale, mod det forærgeligste Uvæsen, der har fundet Sted i Christen-heden, var forærgelig, og derfor i det Mindste hollig at misbillige. Dette budeb for lange siden drevet mig til med Blid at bekæmpe en Indbildung, der staar saa fiendtlig mod al Oplysning, afsaa mod al Sandhed. At jeg imidderstil ikke har glort det, og at jeg selv nu nær havde glemt det, kommer, saavidt jeg kan kononne, ogsaa mest hers, at jeg fil min første Dannelses i det attende Aarhunderde, og derfor let overser, hvad der har sit Udspring i det Nittende, og det har, blandt os, den ijskoldte Ligegyldighed for aandelig og evig Sandhed, der skuler sig under Masken af dyb Modvigdig for det Hellige i alle Skikkelse, og den omnesti Frygt for at bære No-gen hvad der, det være nu med Ret eller Uret, er hans Hjerte drepbar. Denne Verle-Batoholiched, for hvilken det er lige gyldigt, hvorved man troster og beroliger sig, og som troster sig selv med, at Sandhed og Logn, i aandalige Ting, kommer vel i Grunden ud paa Et, den kände man hos os, i det attende Aarhunderde, kun lidet til, og derfor har jeg været seer til at tro, man virkelig kunde anse det for bedre, om de groveste Vildefælser i Salighedens Sag rofælste og forplantede sig, end om man, ved levende at bekæmpe dem, vilde volke Folk af den Dos, de kæde Kolighed, og nodig til forstyrres i. Kun Erfaringen har paændt mig den Overbevisning, at denne Tankemade ingenlunde blot er Natur-Philosophiens, men i det Hele voer Aarhundredets onde Aand, og at de, der fare under christligt Flag, med falso Papire, derfor allerede finde mange aabne Øren, naar de, stondt i Selv-Modsæ-

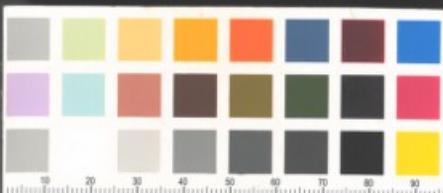
gelse, raabe Det over os, som dem der ikke gne for at give Forargelse og forstyrre Kirkens Fred!

Under saadanne Omstændigheder er ingen Sag saa klar, at den jo trænger til at fremstilles i al sin Alarhed, og maatte der lykkes mig med den nærværende, toe jeg sikkert hadde at kortrydde Jordommen, overalt hvor det kun er en Jordom, og ei et Mundhæld, man har sine Grunde til at bruge.

At give Forargelse, veed man dog vel, er, christlig tale, med Det eller Erempl, at friste og forvere de Enfolige og Ubedafede til hvad der er uchristeligt, og forsaavidt det anses for usigjort, om det attende Aarhundredes Oplysning er christlig eller ikke, maa det da ogsaa være usigjort, om vi, der bestride den, give Forargelse eller ikke saa, hvad end Medstanderne mene, maa de dog forst bevirke deres Lærdoms Christelighed, for de kan selve vor Modsigelse, i christlig Forland, forærgelig; thi at Christus ei vilde lade det forærgelig, at man offløede hvad der falstig udgav sig for Christendom, det er dog vel indlysende!

Herved komme vi altsaa ikke videre end til Strids-Punkten, og tage vi nu Det i sin videre Bemærkelse, saa forærgeligt og anstændig bliver et og det Samme, da maae Vannerne af det attende Aarhundredes Oplysning nødvendig indekomme, at den er ligesaa forærgelig som vores Modsigelse; thi den har umægtlig stodt mange tusinde Mennesker, og stodt os i det Mindste ligesaa meget, som vor Oplysning stodt Andre.

Spørghælset maa da vel blive, om man, for Ingen at stode, kan undlade at bestride, hvad man troer er en forærlig Vildefælser hos sine Med-Mennesker, og hvem seer ikke, at dette Spørghælset umuligt kan besværs bejornde, uden at bryde Staven over al Oplysning, og prise den Hjerteloshed, der gjor ligegyldig for Andres sands Vie og Vel!

Dog, selv om man ikke saer det, saa i vores fært oplyste Dage vel er muligt, saa saer dog vel, at Morten Luther saerde saare mange Mennesker, ved den Paaschland, at Paedommet var en aldeles falsk Christendom, og at Missionen endnu paastaae, han paa den forærgelige Maade forstyrrede Kirke-kens Trod og Enighed, ja udstroede en Troekrafts-Sod, der baade i Kirken og Staterne har haft de græveligste og forbørligste Folger, forærtagede den blodige Trediveaars-Krig, og i det Hele den Uforsonelighed mellem Tysklands Folk, som oftefta-tede og omførde oplevde Riget. Det ved man dog vel, eg nu spørger jeg: om sigt Betraenkligheber derved afholdt Luther fra at aabenbare og bekæmpe Paedommets Blidfarrelse, eller om man finder, det var dumt af Frederik den Vise, at han ei kvalte den Oplysning i Fodslen?

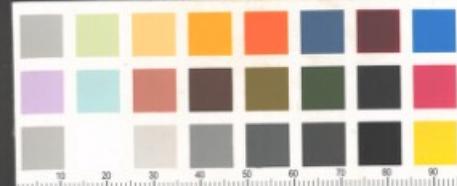
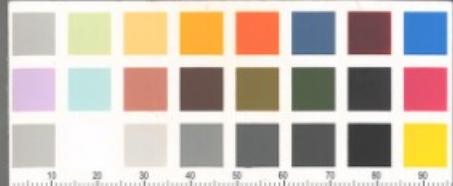
Dog, selv om man i Grunden er catholst nok til at mene, det kunde ikke stede, om Luthers Mund var blevet bundet, hvad siger man da om Christi og Apostlernes?

Man ved dog sagtens, at Christus stodte og forægtede Mange med sine haarde Taler, at han ret med Håb valde den Mistanke hos Folket; at deces Larre var Øjen-falle, som havde ramet Kundslab Nøgler, gik selv ikke ind, og holdt dem ubr., som vilde indgaae, og at han aabenlægt beliedte, det var hans Willie at tørde Troekragts-Nd paa Jorden, saader blev Spild, selv mellem dem, Naturens Baand paa det Noeste sammenknyttede, og man gør ham da ingenlunde Uret, ved at paastaae, han mægtig biderog til den jordiske Stats Oplysning og Ødelæggelse. Man ved vel ogsaa, at hans Apostler, hvor de mellem Hedsningens forkyndte Evangelium, stodte Mangfoldige, ved at ekklare dem for Afuds-Dyrefere, og at de Christne idlig med Rette befolktes for at svække Hollernes Patriotisme, og end mere deres Agtelse for det lommende Præstekab, og nu spørger jeg: havde de Upper-st-Prestter Ret, som sagde om Christus: han forsvore Folket,

hvorde Joder og Hedsninge Ret, som stredte i Fodslen at hænde det Ord, der ubraabde alle Modhjælp for Legn og Vilbs-erste, else havde Christus og hans Apostler Ret deri, at en Oplysning kan være Menneskene saa vigtig, at den bor med-deles og annammes, om det saa end kunde ske paa al timelig Velfaards Oplysning!

Siger man nu: Christus og hans Apostler havde uret, da beklaender man jo dermed, man er ikke Christen, men siger man, da havde Ret, da maa man ogsaa indomme, de har Alle Ret, der, for en saa vigtig Oplysnings Skyld, tilfidesatte alle verdslige Hensyn, og her staae vi da attor ved det store Spørgsmaal: hvis Oplysning er christelig: det attende Kvar-hunderedes eller den Modsatte, et Spørgsmaal, dog vel intet verdsligt Hensyn har hindre ske at blive grundigt besvaret.

Meget mere var en disse Ting at sige, og jeg tilstører mig neppe for meget, naar jeg troer, soleklart at kunne beviser, at det attende Kvarhunderedes Oplysning, hvad den saa ellers var, umægtlig var stark som et værgegt Sværd, til at over-hugge alle de Baand, der gennem Kvarhunderedes sammenknyt-te Hæfte med Folk. Menneske med Menneske, ja selv de Marmester, Joraldes og Born og Ægtefolk, med hinanden, og man kunde da vel betrætte fig, for man vorede at paastaae, vor Kamp mod en saadan Oplysning var Nøglet, en løslig Drenged, af hvad Navn nævnes kan, end sige da en Kongelig, en af Menneske ejendomskabet Kongelig, kunde finde forærgeligt, særlig for Rigets No og Vorres Enigheden. Sandelig, fra denne Side betraktet, er voet Fortsættiges saa uangiveligt, saa aabendar i hver Stats Land, som har en protestantisk Fortid, at jeg ei kan tenke mig noget stærkere Bevis på Modstandernes Blindhed, eller dog paa dears alts-for overbeviste tanker om vor Dumhed, end at ville vore ved en Strang, som de kunde være saare glade ved, om vi vilde lade, saavidt muligt, ubekort. Det troer jeg imidlertid, vi

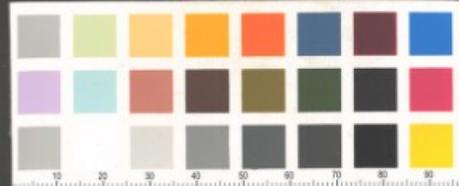
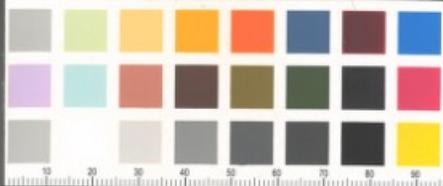
alles vil, og det vil i det Mindste jeg, uden dog at fortælle nogen Tak deraf, thi jeg vil det visstelig ikke, for at kunne det attende Aarhundredes Oplysning, men kun for at see og tro at tiene den Sætte, som vi børde: mit Rige er ikke af denne Verden, men jeg er dertil født og kommer til Verden, at jeg skal give Sandhed Vibenskab, hvio som er af Sandhed, herre min Ros.

Kun deraf, kun fordi jeg ikke vil have Lodd eller Deel med dem, der, paa Sandheds Bekostning, smidte Verdens Herre, og opmuntre dem til at bygge paa Christi Kirke, som paa en Caferos, Kun deraf vil jeg nubig fremstille Fortoldet mellem det attende Aarhundredes Oplysning og det danske Rige, i al sin Klarhed; men seer jeg, at man fremstilles, i Lys eller Kon, arbeider paa at forbindelde det, da nodes jeg dertil, og logger herved hvidtlig alle ubehagelige Folger, som deraf muligt kunde skyde, paa Modstandernes Hoved og Aarsar!

Ta, det vild jeg, danskt i alle Maader, artig og aaben var mia Hard og min Feide, saa den første Dag, jeg grib Pennen, for med Aand at bekæmpe, hvad jeg kaldte Vind, med Lys at fordrive hvad jeg kaldte Mørke, jeg veed, at har Modstanderne nogensteds stødt paa mig i det Dunkle, da saa de, jeg var der fun, for at mode dem, hvor de vilde undgaar mig, og aldrig fandt de mine Spor paa de krogede Veie. Jeg vor da sige: det er ikke om mit Navn jeg frerer, man jeg lader det være glemt, hvorledes man hidtil har bekæmpet mig, som om det var i Mørke man fulde freide om, hvis Oplysning der var den øges; men for Fremtiden maa jeg frænde mig en saa uoverdig Modstand, og hvad jeg herefter seer omstigne sig i Mørket, det aabenbar jeg uden Skaansel. Alt hvad man ellers vil sige og giøre mod den glemmemgribende Forandringer i Kirke og Stole, jeg aabenbar forkynder, det er min Agt, med Guds Hjælp, at forberede, det skal jeg strobe at optage i den bedste Menning, og at be-

kæmpe med Sigtsmødighed; men fræder man at giøre mig, og hvad jeg giver min Stemme, mistænkt hos Øvrigheden, og at forvrigt den, som om der var en, for Statens Bel og Relighed, særlig Sag, jeg spørger med, da vil jeg ikke være spag, men bekæmpe et saa uørligt Foregivende med den hiskeste Sandheds lyndne Sørd, og da anklage Vemrene af det attende Aarhundredes Oplysning ikke mig, men sig selv; thi jeg har advaret dem i Tide. Man kalde det Peal, man kalde det hvad man vil, jeg seer, det er min Pligt at tale saa, uden Omfrosd, nu da min Name har næst den Punkt, at jeg med Relighed kan og maa sige: mine Venner komme nu til at hvile hos mine Fædre, eller ikke, mit Liv i denne Verden vorde langt eller stillet, saa skal ikke noget Hensyn mere hindre mig fra, paa hver ørlig Maade, at bekæmpe hvad der Falder sig Christendom, men er, efter min fulde Overbevisning, netop det Modsætte. Hvorvidt Andre vil finde denne min Overbevisning velgrunder, det maa Alden vise, men i min Øine er og maa den nødvendig være det, da den, under fjorten Aars fittig Graftning i Skriften, under Spot og Modsigelse, under mange Slags Trængsel, og alle Slags boslige Øyster, vel har klaret, men ej i mindste Maade for andet sig, og denne Overbevisning, i uadslitelig Tæringning med min Tro paa Christendommen, som den eneste Heil til Guds Rige og de Lovendis Land, baade her og hiiset, den maa ej vil jeg, med Guds Hjælp, udale freifrig, ej mindre seit, ej lunknere og frøgere, men klarere, end det er mundelig Fakt, og, efter vores Omstændigheder, i offentlig og mundelig Tale, muligst: og dermed, i Jesu Navn, Trods dem, det ville forhindre!!

Når man nedenståelig Fal twistes om, hvad der er højstligat, og hvad der er det ikke, da maa man nødvendig først ses til at blive enig med Modstanderne om, hvor man finder

Christendommens øgte Kilde, hvorf af den skal ubledes, og kan man ikke enes derem, hvor man slet ikke trættes om, hvad der er Christeligt, men kun om, hvor Kilden findes, ellers blive Kampen, om ikke tom Ord-Strib, saa dog en dunket, usigjørende Skrygge-Fægtning. Det er nemlig, i en Lignelse, hente med, som naar to Kamper udøfse hinanden, kan de ikke ens om, hvor Krederen skal skrives, da blive enten Kampen til Intet, eller den Enne maa drage Sværd paa Stedet, og kun lade Modstanderen Valget mellem at syde eller fægte. Deraf begynder jeg her med den Satning, at det Ny Testamente er den eneste Kilde, hvorf øgte Christendom videnkabelig kan os, og bygger min hele Øvrigheds-Toreff paa denne Forudsætning, som en, i mine Øyne, urekkelig Grundbold, og hvem der vil benægte den, skal nodes til, enten at nævne en anden Kilde, eller at indcomme, han ved ikke selv, hvad Christendom er, og taler deraf hen i Vejet, naar han kælde sig en Christen, end sige da, naar han vil lære Andre, hvad han selv ikke ved, lære Andre, hvad der er den øgte, sande Christendom, som han dog tilstaaer, er ham selv ubeklædt.

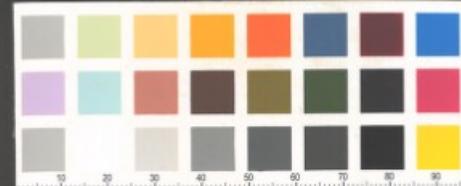
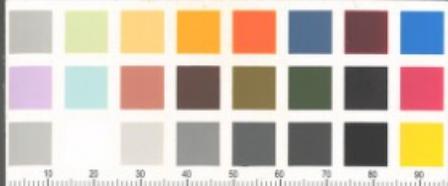
Da Sagen nu umægtelig faaer fastedes, maae Modstanderne nødvendig enten, uden al Forberedelshed, indromme min Grund-Satning om det Ny Testamente, eller nævne en anden Kilde, om hvis Virghed den forelskede Strid skal føres.

Indtil videre vil jeg imidlertid troe, at Mennernes af det attende Aarhundredes Oplysning, som deg vil hedde Christne, give mig Ret i, at hvad der skal gælde for øgte Christendom, maa kært lade sig bevise af det Ny Testamente, og at dette altsaa et den eneste Kilde, hvorf Christendommen videnkabelig kan os. Det synes maastee Mange alt for meget ventet, men naar de betralte, hvad man har Valget imellem, vil de dog udentvorl finde, at denne min Forventning ikke er ueimelig,

Det liget nemlig klart i Sagen, og i Ørdet selv, at øgte Christendom er hvad Christus har lært, og vilde have lært her alle dem, der delte sig til ham, ved at bare hans Mann, og jeg tors påståae, at der kun lade sig tanke twende Kilder, hvorf det kunde være muligt at øse paalidelig Kunstdokt em Christi virkelige Lærdom, og at disse twende Kilder er: en landsdædig Historie og en guddommelig Åbenbaring. Naar nu Vennerne af det attende Aarhundredes Oplysning, som vil øgte for øgte, sande, oplyste Christne, nodes til at valge era af disse to Kilder, men de da ikke heller skalde valge Historien, hvorledet den maastee end huger dem, end en guddommelig Åbenbaring i klare Ord, som umægtig kan være sand, med mindre hele det attende Aarhundredes Oplysning om Forholderet mellem Gud og Menneske er Logn!

Men, hører jeg en Stemme fra, eller maastee en Mil-lion Stemmer, thi paa Tallet kommer det ikke an, da Stemme-Gletheden slet ikke gælder i Sandens Rige, hvor alle de der har Det og det Samme, kun regnes for en enest Stemme; altsaa hører jeg kun en Stemme sige: du glemmer her, som harrad altid, Hornusten, denne al Sandhed øgte, evige, uudtommelige Kilde, som dersoc ogsaa nødvendig maa være, i det Mindste, en af Hoved-Kildene til Christendommen, hvis denne ille skal være usornuftig, og kan da umægtig være sand.

Uklarigheden, eller dog Uarigheden, i den Forudsætning, at jeg glemmer Hornusten, fordi jeg ikke idelig fører den i Munden, vil jeg lege med, i det jeg kun bemærker, man skalde mindst venta saadanne Slutninger fra en Side, hvor det kæltes usortkammeret at sige, en Præst glemmer sin Messier og sin Bibel, fordi han harrad aldrig nævner dem. Og hvad nu Satningen selv angaaer, at Hornusten kunde, enten em, eller selvanden, være Christendommens Hoved-Kilde, da er der Noget i Hornusten, som jeg har saa dyb Heilagelse for, at

sig aldrig ter indromme Noget, som aabenbar bliver berimod, og tager jeg ikke meget fejl, er det netop Tilsædet med hin Scritning, der vil giøre Hornstenen en Wer, den neppe kan være beklaadt at modtage. Hornstenen, som den findes hos Mennesker, altsaa Menneske-Hornstenen, maa nemlig være Kilde til alt hvad den der være kan, saa bliver den det dog viist aldrig til historisk Sandhed, bliver neppe nogetid saa oplyst, at den af sig selv kan sige os, hvad der stede i Saar, hvot den ei var tilstade, end sige da: hvad Christus meende og laerde for hewed et Par Var-Tusinder sidens og det maatte den dog unagtelig, naar den enten halv eller heel skulde være Kilden til øgte Christendom.

Jeg tor da haabe, at selv de, der oploste Hornstenen al-lermeest til Skyerne, vil indromme, at til christelig Kundskab kan den rigtig nok hverken være den første, den anden eller den feste Kilde; jeg tor haabe det, fordi hvem der ingen an-den Gresser har end Hornstenen, dog vel maa tage sig i Agt for at trobø den Grund-Lov, som unagtelig er den, at man ei maa sige sig selv imod, med mindre man vil giøre sig selv til Logner.

Jeg glemte altsaa ikke Hornstenen, men crede netop dens Lov, da jeg paastod, der var kun to Kilder, hvoraf vi mu-llig kunde ose vor christelige Kundskab, saa at, naar vi ikke tor eller vil tillægge os selv Inspiration i Strangeste Forstand, maa vi nødvendig holde os til Historien, for at lære, hvad Christendom er.

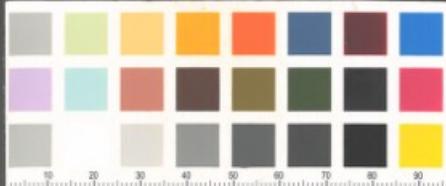
Dette kan vi nu giøre paa tvende Maader, da den hi-storiske Kilde Strommer gennem Tiderne i tvende Arme: som mundlig og som skriftlig Fortælling om, hvad Christendom er, thi vi kan enten give den mundlige Fortælling (Sagnet, Traditionen) eller den skriftlige (Vidnesbyrden) Fortælling, men, uden Selv-Modsigelse, kan Venerne af det attende Aachun-deles Opførsning dog unumlig, med Catholikerne, satte

Sagnet over Skriften, Traditionen over Bibelen, og, vi-denskabelig tale, er det i alle Maader umuligt at ose af Traditionen, som den rette Kilde, da den i mange Dels er højt forstærket og selvmotsigende.

Torudsat nu, at vi, som gode Protestantter, ere enige om at protestere mod enhver anden Hoved-Kilde til christelig Kur-sfab end det Ny Testamente, betragter som en sandfærdig Hi-story em hvad Christus læreb, eg vilde have lært i sin Me-nighed, da træster jeg mig til at drøfte, paa det Strangeste, den aabenbare Uchristelighed af Alt, hvad der er det attende Aachundedes Oplysning i Religionen eindommeligt.

Jeg ved meget vel, at naar Modstanderne nedsis til at erklaare der Ny Testament for Christendommens eneste Kundstabs-Kilde, i videnkabelig Forstand, giøre de det kun med den Forbodenhed, at fortolke det, hvad de talde for-nustig, men deis kan en uformulig Fortolning ei være dem en større. Bedstegyldighed end den er mig, og deels er het ikke Godet til at tale om Hornstens Pligter og Ret-tigheder, da det her kun gælder om Kilden, og jeg natu-rligvis haare Modstanderne til Anfaat for, hvorledes jeg i det Folgende øfør deraf. Vel har jeg for haot det Kampes Forsat, at broule Alting paa en Gang, men nu, da Erfas-ring har lært mig, at jo flere Bluet man vil slaae med eet Smak, desførre rammer man sadvanlig ret, nu noed jeg med meget mindre.

Til de Sandheber, som aabenbar bevise sig selv, tor man vel, uden at fergt for Modsigelse, regne den, at Christ-ne nødvendig maa bare dyb Verborgethed for Christendom-mens Hoved-Kilde, og innerlig Kærlighed til den, samt at hvem der vil ubrede christelig Opførsning, maa stittig ose af Kilden, ivrig opmuntre sine Med-Christne til det Samme, og paa alle mulige Maader lette dem Arbejdet.

Dy hvad siger nu Historien, hvad siger den daglige Erfaring om den hørende Oplysnings Forhold til Christendommens Kilde?

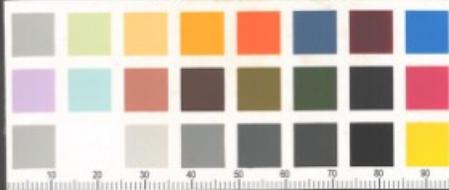
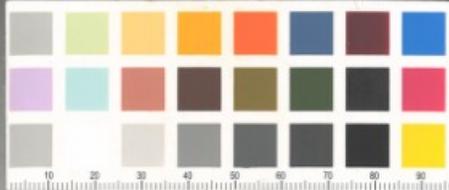
At Bibelen, under Lovet af det attende Aarhundrede, nedsank, i den lutheriske Menighed, fra den bekendteske, mest brugte og opholdte Bog, overalt til en lidet brugt og temmelig ligegoldig Ting, og mangneds til en forzagt Skjænhed, som Bibels Selvskaberne i det Middende har. Umage nok med at rede fra Glemsej, og forsoare mod Klingeagt, det er almindelig bekendt. At den ene Arm af Lys-Strommen i det attende Aarhundrede, den Voltairiske, af at Magt bdrog til at stille Bibelen i det forægtelige Ep. kan ikke nægtes, og hvad gjorde nu den anden Arm, den Semlerste, eller hvad gjorde de Theologer, Præster og Professorer, som priste det attende Aarhundredes Oplysning, hvad gjør dens Lovtaler den Dag for Christendommens eneste Kilde? Jeg kan ikke Biblik betanke mig paa Svaret; thi lærde og uleerde Skrifter om Christendom, Prædikener og Kæreboger, af alle dem der hylde det attende Aarhundredes Oplysning, har aabenbar til Hensigt at bringe Bibelen i Forglemmelse, at begrave den i Mørke. Jeg vil her ikke anføre noget til egenligt Jesuus for denne Paastand, da et saadant, i Folgs sin Natur, kun kan føres i en Revision af Bogerne, hvormi tale, men selv den nogen Paastand, hvem kan vel drage den i Trivit, og hvortids kan man vel kalde en Til, i hvilken Bibelen nedsank i Glemsej og Forzagt, christelig oplyst, uden derom noksom at kundgiore sin egen Klingeagt for al kristelig Kundskabs Kilde.

Der var visst intet voret i den Paastand, at stille det attende Aarhundredes Oplysning i nogen Retning været øgte, maatte det være i den Voltairiske, som bestrebed, forhåndede og bespottede Bibelen; thi hvad der gior Pogt med Mortet, hvad der søger at bringe en Bog i Forglemmelse, der har

villet og høfft saaledes som Bibelen, det kan umuelig være fund Oplysning; men jeg anmærker det her kun i Forslænde, og holder mig til hvad der er aabenbart, at det attende Aarhundredes Oplysning trods sig ligefaa antichristelig ved at degrave, som ved at forstørre Bibelen. Christeligt var der vistinde af Parvene at hindre Lignands Bibelskræning, men naar de virkelig troede paa Traditionens Recht, og en fastlærende Inspiration i Niclen, var deres Wilshærelse dog tankeligt, uden Giendstab mod Christendommen, men i et Aars hundrede, da man forsøgte at Tradition, og kloee Inspirationen, da, mener jeg, man dog umuelig funde emtale og behandle Skriften som en Bog, kun lærde Folk skulle træthes om Indholden af, uden enten at have Christendommen, eller beverkes af den mest ubryg Refusindighed i de alvorligste Ting.

Men, kan man sige, du dommer deg meget for haardt, naar du fornemmer det attende Aarhundredes Oplysning som antichristelig, blot paa Grund af dens Forhold til Bibelen, som Bog betragtes, thi lad end være, det for saavide var uchristeligt, at det, Alting vil overvejet, ikke rimer sig med Christendommen, saa er det dog desværre ikke antichristeligt ikke Noget, der nødvendig maatte udspringe af Hød til Christendommen, da det vel endog i en vis Grad løb sig forene med Christen Tro. Man skal nemlig, for det Forstede, betenke, at det Ny Testamente, i Bibelen, er uadtildelig forenet med det Gamle, og at det Skrifte, i den lutheriske Menighed, maatte var nok saa meget læst og brugt og anvendt som hint, og, nægter vi selv troe, at Talen om det Gamle Testaments Overflodighed, end sige da om dets Skadelighed, for Mænden, var temmelig urendt; nægter vi selv finde, det var en sikkert og veldigt Tanke, at ville fremhille det Ny Testamente i Modstæning til det Gamle, hvoraf det visst nok er en Udvilting, saa er dog disse Fejtagelser, paa et visst Udviltingsprincip, saa naturlige, at de vel i hins Dage måne kaldes unund-

(8)

gælige, især da det Gamle Testamente var Gyntstanden for den mest vidende Spot af kaade men vittige Transmænd, og deres Brødre overalt. Betrakte man fremdeles, hvormedet Sart og Underligt selv det Ny Testamente indeholder, og ved man, hvor upoetisk den hele Tankegang af sig selv var blevet, hvor ubehandlig man tog paa det Vidunderlige, selv naar man troede og forsvarede det, da lader det sig let forklare, at man, endog med mogen Webodighed for det Ny Testamente, som Christendommens Kilde, kunde sulde paa den vist nok flæve, men derfor ikke antichristelige, Tanke, at det var bedst, om Mængden, indtil videre, slet ikke læste i Bibelen, man ope fra Christendoms-Kundlab af Christelige Bøger, hvori Christi Kærdem, med tilb, var tilb fra Alt, hvad der ej var aldeles udbilledelig forenet med den, og fremstilt i et tilledloft, og, efter den herlede Forestilling, fastlægge, bestemme Sprog. Heraf fulgte nødvendig ogsaa, at Ubeklædte-riene maatte blive mere en moralisk Eksempel-Samling, og en lidt forpunkt Fremstilling af Jesu Liv, end, hvad de vist vel kunde være, Bibelske Kierner, og Indledninger til frugtbær Bibel-Læsning, ligesom det ogsaa nødvendig maatte have den stabile Indstykkelse paa Prædike-Maaden, at Bibelen blev mindre brugt, og Leoos-Sandhederne baade holdnes, stives og holdres behandlede. Vi give dig, som sagt, Net i, at alt Dette kun daarlig rimede sic med Christendommen, men vor du paafaae, kan du virkelig brevise, at det var saa usigligt med den, at det kun lader sig ublede af Vantres og Hjælbtighed mod Christendommen?

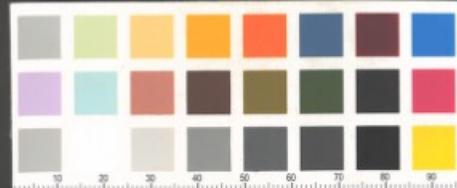
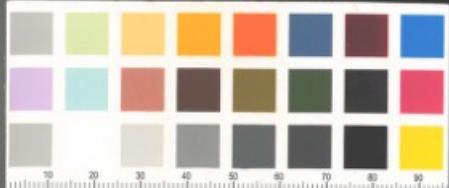
Ieg tanke troe, ikke at have betragtet denne Indvending det Mindste af den Styrke, hvormed den kan fremtræde, uden selv at være uchristelig, og jeg vil her ingen Vægt legge paa den, i Overigt umægtelige Sandhed, at naar man staaer ad fæller, hvad der deg i Grunden hører noire sammen, og der handler vrangt, fremstiller flævet, hvad man har med at gøre,

da er man set oplyst, og at det afsaa ci kan have været de Oplysste, men kun de Blinde, der, uden Hjælbtighed, besprægte Bibelen saa vrangt, og behandlede den christelige Undervisning saa uforståndig. Dette vil jeg her kun berøre, for at lagge hele Vægten paa det Spørgsmaal: om da Vennerne af det attende Aarhundredes Oplysning, som dog vilde hedde Christne, rikelig ofte havd de kaldet Christendom, of det Ny Testamente, saa dees Fremstilling deraf er, om end i Sproget ubeklædt, om end i mange Dele hæltende, ubestemt, uudstedselig og fejlagtig, saa dog i det Nødvendigste og Undværligste, i Grund-Sætningen og Hoved-Sagen, Christelig efter Skriften? Enhver maa indse, at med al mulig Eftergyenhed, kan man dog ikke eftersigre den Forbring, at hvem der vil lære Andre Christendom, skal i det Mindste sige dem, hvad der, efter dens egen Kilde, det Ny Testamente, unægtelig er dens Hoved-Sætning, og udgør dens Gienbommelighed, og at med al mulig Skaansomhed, kan man ikke undgaae at falde Antichristeligt, hvad der lægger an paa at flæve over nedenfor Christendommens Hoved-Sætning, og at gøre noget Andre, her ligemeget havd, til denne Hoved-Sætning, som det ikke er.

Dette er, hvad Enhver maa indcomme, og nu paastaaer jeg, at hvad Vennerne af det attende Aarhundredes, endnu blandt Theolozene herlede, Oplysning, udgav for Christendom, var ikke os af det Ny Testamente: havd de udgav for Christendommens Hoved-Sætning var det ille, og havd der aabenbar er det, fortav, forlæstede eller forvansede de; det paastaaer jeg, eg er ikke bange for, at noget ærlig Mand, der med mindste Leoos har læst det Ny Testamente, skal sige, det er ikke sandt, hvad enten han saa billiger Christendommens Hoved-Sætning eller ikke.

Det er nemlig set ikke muligt, at et fernsigt Menighed kan læse det Ny Testamente, enten i Grund-Sproget,

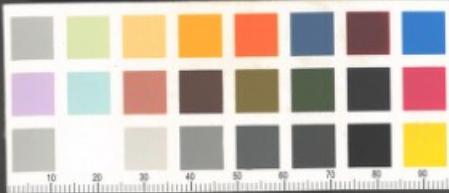
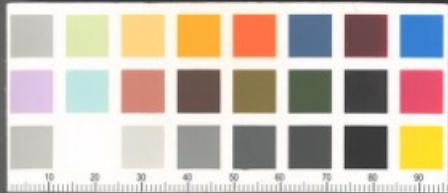
(84)

eller i redelige Overfattelser, med den alvorligste Hensigt, deraf at lare, hvad Christendom er, uden at finde, at baade efter Jesu ansorte Ord, efter hans Apostlers Fortælling, og efter deres Troes Beklædelse, i de vigtigste, mest afgjørende Databilleder, er det Christendommens Hoved-Sætning, som alle Christne maae troe, og, selv med den sienestnigste Kreds, har, sandhæftig beklaedt: at Jesus af Nazareth, Marias Son, er Guds enebarene Son, og Verdens Fræsler, har, som Guds enebarene Son, alle gudommelige Egenskaber, undtagen den, at vores sin egen Fader, som hans Sonne, Mavn bestemt udelukker, og er, som Fræsler, den eneste Saligheds Grund for Menneskene, saa Kun hvo som anstrengte ham derfor, kan blive salig, indgaae til det evige Liv, som er evig Fre, Fred og Glæde!

Enhver som har undersøgt Sagen, ved, og enhver som vil undersøge den, skal finde, at jeg her ikke regner det mindste mere til Christendommens Hoved-Sætninger (articulos fidei fundamentalis) end hvad der umuligt, uden at giøre Jesus og hans Apostler' til Sværmere og Bedragere, og derved tilintetgjøre Christendommen, han skiller derfra, og nu spørger jeg; om de, efter det attende Aarhundredets Sprøg, oplyste Theologer formåede disse to Christelige Hoved-Sætninger som saadanne, eller om de ikke overtrædte alle, kun mere og mindre aabenbart, regnede netop disse Hoved-Sætninger fra, naar de talde om den øye, øre, formusige, oplyste Christendom, regnede dem fra, ved enten ligefrem at erklaare dem for falske, eller ved at fortælle dem, og erklaare noget ganske Andet for det Væsenlige og Vigtige i Christendommen, for dens Hoved-Sætninger, dens Hoved-Sag og Kierne? Saa spørger jeg, og svaret, efter det modneste Overlag, jeg formaaer at anvende, og med de bestemteste Ord, jeg kan finde: vistelig, alle de Theologer, som beklaedte sig til hørd man, efter Semlers Bid, kaldte den renseude, formusige, oplyste Christendom, alle de af

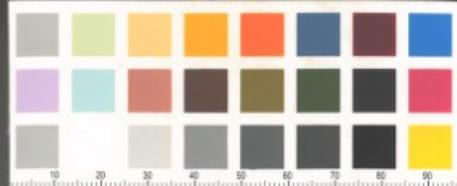
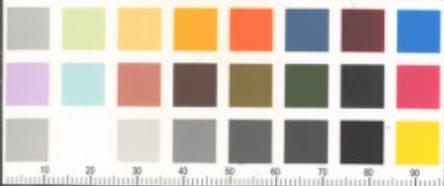
diose Theologer, hvil Bøger jeg har læst, hvis Prædiken jeg har hørt, eller med hvem jeg har talst om hvad der er den sande Christendom, de regnede fra, hvad der nødvendig maas gælde for Christendommens Hoved-Sætninger, saastango den stat ofes af det Ny Testamente; og at vores Døds Theologer sandvanlig Intet vil vide af, at Jesus er Gud med Gøderen, og at Doen paa ham som Fræsler er det eneste Saligheds Middel, hvilket Barn i de protestantiske Menigheder, maa man jo hæret sig, ved ikke det! Staar det ikke selv i Vorne-Bøger for Almuen, at Hoved-Sætningerne i Jesu Kære er: Gud, Forsyn og Uddelighed, samt de to stoe Bud at elste Gud over alt Ting og Mæsten som sig selv, og hvad have vi da mere Vidnesbyrd behov? hvad maae ikke nødvendig Theologer sig og skrive om Christendommens Hoved-Sætninger, naar de endog vil have dem udelukke af de Christians Vorne-Værdom! Og jeg spørger hvor opmærksom Vibelluer, som har Gniist af Sandheds-Klarlighed, er det ikke dog, naar man her vil tale det mildske muligst, er det ikke dog en forsærlig Usandhed, at hine Sætninger: der er et Gud, der er et Forson, og Mennesket har en uddelig Gjæst; og hine Bud om Klærighed til Gud og Mæsten, at det er Hoved-Sætningerne i Christendommen, at det er hvad der stillet og udmalet den saa andres Religioner, at det er Grundvorden, hvorpaa Jesus Christus, efter det Ny Testamente, vilde have sin Kirke grundet og bygget, som et stindt belejet, men dog, efter hans Fortælling, til Verdens Ende uindtagligt Øst for den Heiliges Born! Et ikke Dette, som man vil indbille Folk er Hoved-Sætningerne i Christi Kære, netop de Ford-Sætninger, den mere og mindre har tilfælles med al formstig Tale om gudommelige og menneskelige Ting; og hvad der paa det Udrykkeligste, efter Christi eget Vidnophrid, indehaedes i det Gamle Testamente. Hvorfor vil man dog ikke, naar man forkaster Christendommens

Hoved-Sætninger, være redeligt nok til at befriende, man ses i kæder Christendommen! Kan det være den rette Døkning, som driver os at indbryde sig i Mørke, til at opbyde et sin Lærdom, Klogstab og Spidsindighed, for med et Slags Elia at kunne friske for hvad man er, og vi vil være; nu, Christelig er den i det Mindste ikke, antichristelig er den, saavist som Jesus har sagt, hvad Apostlene vidne, og saavist som Apostlene var sande Christne, saavist også, som det Ny Testamente er Christendommens øgte Kilde, og at det ikke saa, hvad visst vi da om, hvilken fornuftig Mand vil da mere hedde Christen!

Men, kunde man vel endnu sige, det er nok sandt, at naar man ret har gjort sig klart, hvad det vil sige, at være en Christen, hvor vigtig en Sag det er, her handles om, og hvor daarligt det er at tale om øgte, reen og oplyst Christendom, detsom der ikke er et tydeligt Ord, der kan afgøre, hvad Christus vigtig har lært, og hvad der i Hans Lærdom er det Vigtigste, det Væsenlige, uden hvilket en Lære aldeles holder op at være Christendom, det er sandt, at naar man saaledes er kommet til Klæbed, da kan man umulig, som sædlig Mand, udgøre sig for Læret i Christendommen, og dog fortie, end sige da bestreide, hvad du, efter det Ny Testamente, med Rette kalber dem Hoved-Sætninger, umulig doger for sig selv, at hvem Talen om Jesu Guddom forbittret, hvem Korsets Ord forsørger, er lige saavist en Fjende af Christendommen, som hine, der vilde ståne Jesus, fordi han gjorde sig selv Gud lig, som Joder og Hedninger, der jo kun havde og fulgt Apostlene og deres Discipler, forbi de befriende og udredere Dio paa den forskaffede og opstandne Jesus, som Guds Son og Verdens Herre, ingenlunde færdt de glemtoz Kristeligheds-Bubet og Loren om Gud, Forhøj og Udvældighed, der ei engang var up i Philosophernes Skoler, end sige da i Synagogen. Alt dette indcomme vi, men derfor ikke, at de nyrer Theolog-

ger, som modtagde disse Ting, mænde det saa ilde med Christendommen, eller var sig Uredeligheden saaledes levendt, som du synes at passe; thi daabde vi flere saadanne Theologer, som, i langt ringere Ting, end Menneskets Saligheds-Sag, vist ikke for nogen Pris vilde bedrage, og det er os tilige klart, at i det Mindste Endel af dem vinkeligt ansæt Christus for mere end et Menneske, hans Lærdom for mere paalidelige end hans Trost for mere beroligende, end noget andet Menneskels, saa de, betragtende ham hale som den forste Philosoph, halo som et overjordisk Væsen, træt at kunne med Hoje kæb sig Christne, ugetet de ingenlunde troe paa hans Guddom eller troste sig ved hans Dio og Opstandelse. Hvor uretteligt end disse mangen Gang baade tale ej lære, saa er de dog ikke antichristelige, men kun forblunder af den andelose Elia-Klogstab, der i forrige Aachundrede, som af sig selv, blev stærk hos alle Partier, og maatte, hvor den fil-Drechaand, nødvendig nedbrøde Troen, og fornirre Begynderne om Gud og Menneske, Sandhed og Vibfarelse. Christendom, og Hedenstab. Da det først syndes, afgjort, at Jesus ikke, som en endbaarn Son, kunde være Gud med Jaderu, og at Troen paa ham umulig kunde hjælpe til Salighed, end sige voare det eneste Middel dertil, saa kunde der lettelig see, at netop de, der mindst vilde undvære Jesu Trost og Velbehning, indbildte sig, at hvad der, efter deres faste Formening, var en stor Vibfarelse, kunde Jesus ikke have lært, og maatte da, naar Øerne dog sad derafster, enten have ment noget andet dermed, eller læppte sig efter de Ensfolige. Want, som man i Christenheden er, til at ansæt Christendom og Sandhed om Menneskets religiose Forhold for enstydige Dio, sammenblandede man sit, hvad dog i Grunden er himmelvoldt, forsikrigt; den Sætning at Christendom er Sandhed, med den, at hvad man ansæt for religios Sandhed, er den sande Christendom, ej det er da ingenlunde idel Uredelighed eller Lige,

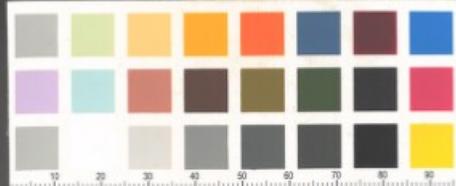
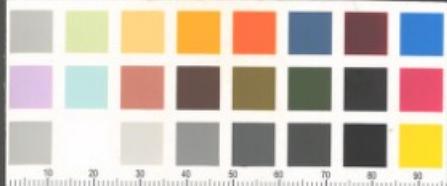
gørlighed for Sandhed, men tillige Geistigelse og Selv-Sæddrag, der har gjort Talen om Christendom sat forvirret, som den i Kirken, og i de theologiske, ja selv i mange af de ulæste Økoler umægtlig er. Den Omstændighed, at Jesus ofte talede i Sagnet, og at der selv i det Ny Testamente højt og her findes Billed-Ørk, der, som saadanne, nødvendig måtte forsøge at børslæbes, end hvor de bruges om deles i gennem tilsvarende Gienstand, har ikke blot hentet de Uredelige til Paafind, men også givet de Kortspunde Anledning til at drømme om en Christendommens Land, man kunde fåre, uden Tro, hvem veed, hvorfra, og hvorefter man kunde bedømme Ørket, og udfinde, hvad der, til Ørket for dets aabenbare Betydning, skulde være dess Bemærkelse. Saaledes udkrede sig den vist nok grundsætse Indbildung, at man kunde have Christendommens Land, fjordt man bestred Sandheden af det Ny Testaments Ørk, ja at man havde i Christi Land, naar man nedbrød Troen baade på Landen og på Himmel.

Skulde nogen Anden end jeg selv, hvad dog ej er at formode, gjøre mig denne Indvending, da vilde jeg sige, hvad fandt er, at den set ikke rammer Dommen over det attende Aarhundredes Oplysning, men kun den ubilige Dom over de Theologer, som hylbede den, at de alle viste, hvad de gjorde, og var sig den Antichristelighed bevidst, som umægtig fandtes og virkede i deres Tankegang, deres Skrift og Tale, og jeg kan ingenlunde tillidne mig selv for, i ubligere Dage, stundum at have følget en saadan mere eller mindre ubiligt Dom; men at man burde stås mellem dem, der udregnes hin antichristelig Oplysning, og dem der forsøges af den, bekender jeg stedse, og vil herefter heller domme for mildt end for haardt om Personerne, uden at det dog kan have anden Indsydelse paa min Dom over Kærdommen, end at giøre den endnu stærkere, bestemmere og aaldeles ubetinget.

Et det nu vist, at det attende Aarhundredes Oplysning stod fiendtlig mod den Ny Testamente, både som Bog i det hele, og som Kilde til christelig Kunstslab, både mod dets Sprog og Sovedes Indhold, da kan der dog vel ingen Trost være om dens Antichristelighed, eller vores Gran af Sandheds-lighed for, at han Oplysning desvagtet skulle være i Christendommens Land, der i saa Galb maatte være Selv-Modsigels-sens og Lognens Land.

At det des mindre vil jeg dog endnu sammenligne hvad man paa en Maade kan kalde Christendommens Land, med Landen i det attende Aarhundredes Oplysning: Grund-Soreskillingerne nemlig i begge, for at vise, at de er anderledes bestemt modsatte.

Hvad man nemlig, ved forste Øjekast, i det Ny Testamente bliver vare, og finder stærkere støttest, jo fortroligere man bliver med det, det er dog umægtlig, at der betragtes Mennesket og Verden, med den hele Tidelighed, fra Evighedens Stand-Punkt, saa at hun hvad der kan evig være, hvad der kan heilig bestaae, selv næar Himmel og nær Jord forgaar, fun det er, efter denne Betragtning, i Grunden vorbe at tale om, at øgte paa en efterlunde, saa alt det Utmelige maa vundes efter dets Forhold til det Evige, og drues med udelukkende Hensyn dertil. Dette findes stært udsagt i him Apostelens bekende Ørk: vi tage ikke Hensyn paa det Syntlige men paa det Usyntlige, thi det Syntlige er timeligt, men det Usyntlige er evige; men om det aldrig var udtrykt i saa philosophisk beskemte Ørk, vilde det dog være indlysende nok, at denne Forestilling ligger til Grund for alle Bud og Betragtninger, alle Domme og Slutninger, for hele Tankesangen i det Ny Testamente, med sit store Omfang: Døden er Syndens Sold, men Guds Raade-Gave er det evige Liv i Christo Jesu, vor Herre!

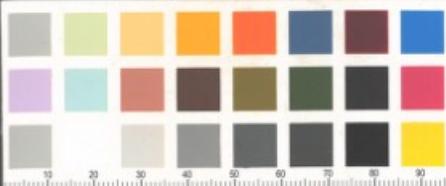

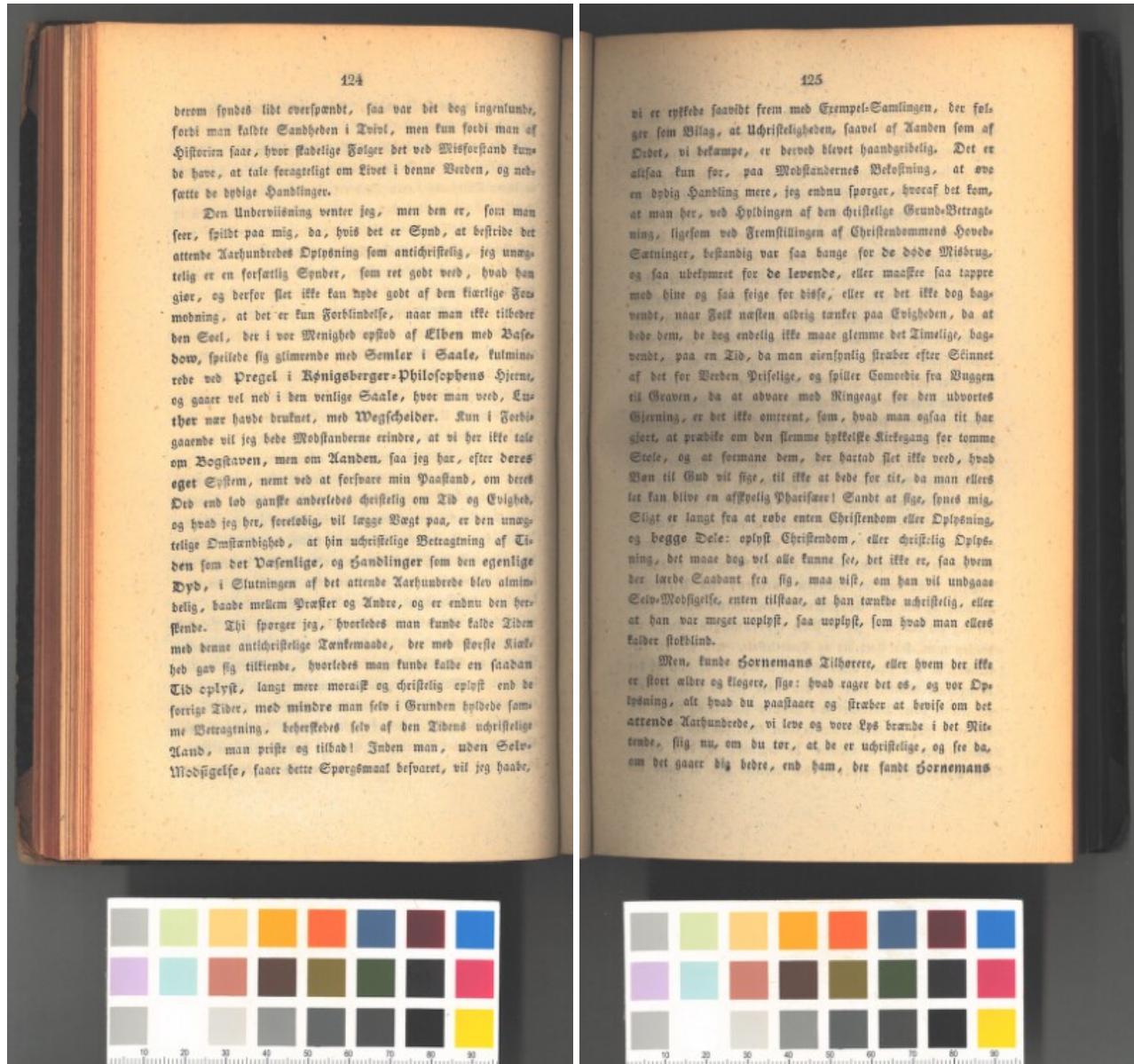
Men der nu vickligst findes en Eneste af hin saa-faade Oplysningens Venner, der turde paastaae, enten at Den-saade er ugeundet, eller at den samme forestilling, om Timelighedens Forhold til Evigheden, er Aanden eller Ejeren i det attende Aarhundredes Thologie, eller: hvem tor vil nagle, hvad der ligge aabent for Alles Hine, at sige det Modsatte er Tilsalget, saa, efter den herlende Oplysning, er Evighed enten en orkeslos Tanke, et tomt Begreb, eller skal dog af Timeligheden laaene alt Vord og Betrydning! Hvor finder man vel i vores Moral-Systemer den Satning udskilt, at al Sik-tilighed og Ustrosselighed, al ubvores Retfærdighed, udeluk-keer Hjerte, er kun Skim-Hellighed, og at det ikke optør et Menneske, om han vandt al Verden, naar han fulde kde Job paa Ejeren, findes det ei blot en enkelt Gang siget i det Ny Testamente, men er aabenbar de to store Grund-Sat-ninger, hvorpaa det christelige Moral-System maa bygges! Hvem er saa vanværdig, at han ikke ved, at det er disse Grundsatninger, og i det Hele den christelige Betragtning af Timeligheden, af Livet i denne Verden, som det attende Aar-hundredes Oplysning af al Magt bestridt, og strækker at for-bringe som Morke, som en mørk og sværmerisk Mistkendelse af den menneskelige Dyb, af Livets Vard, af den Kjonne Verden og dens mange Gjæder! Hvem ved det ikke, at, ef-ter det attende Aarhundredes Oplysning, er det to af de util-gydeligste Synder, at glemme Tiden over Evigheden, og at træde om Sandigheden af en Retfærdighed, som bestoar af lutter dybde Handlinger! Hvem ved det ikke, at, efter det attende Aarhundredes Oplysning, er Evigheden kun en forslanget Timelighed, en uendelig lang Tid, hvori man, ligesom i denne Verden, er Forandring, altsaa Forvanskelighed, under-givet, begyndte hvore man slap her, og bliver aldrig færdig, og at man deraf bæred sig bedst til Evigheden, ved at løbe

den, som en mørk Fremtid, staae ved sit Vand, og passe sine verdslige Søsler!

At denne Betragtning af Forholdsret mellem Tid og Evig-hed, ogsaa uden alt Hensyn paa Christendommen, er bagvedt, er ingen Oplysning, men Formerkelse af de menneskelige Vil-skaar, der vil jeg her lun i Forbigaaende anmæle, men at den er antichristelig, da: skriver paa det allerbestemteste mod Christendommens Grundforestilling, saavel som mod Jesu og hans Apostlers udtrykkelige Ord, det vil jeg med al Strenghed giøre gældende, med dem, der kalde sig Christne og ere der ille, kalde sig christelige Theologer, og ere det Modsatte.

Jeg ved jo vel, hvad de Klogeste blandt Modstanderne vil have, ved jo vel, de ikke saa natur, som i min Vor-edom, vil spørge: men er det ikke dog ogsaa, naar man skal tale alvorlig, sandt, at Tiden er for Mennesket det Viste, Evigheden det Usikre, og at Hoved-Sagen er, hvordan man handler, som der staaer: vis mig din Tro af dine Giv-ninger! Nei, jeg ved meget godt, at naar man mælter, det gaar ikke længe an, at vindre philosophisk Rye ved Lænshed, da vil man suare fornemt, og undervise mig, som en gammel agtig Præst, der har glemt sin Latin, om, at det var i det Heilige lun til Kantes Tid, man, forledt af den da herlende endaimonistiske Philosophie, udtrykte sig saa urigtig, eller dog saa usædlig, som om man satte det Spørlige over det Usynlige, det Legemlige over det Andetlige, det Timelige over det Evige; men at, siden den Tid, har alle videnstabelige Theologer aldeles christelig ladet det Evige: den Intellectuelle, Mentalne og Moralske, viderfares Ret, noie stielne mellem Legaliteten og Moraliteten, og satte Menneskets høje Maal langt over alt Sandeligt, i Almenhedspræstelighed. Om man da end ikke saa urigtig, som i forstige Tider, indstærpede den Sandhed, at det Timelige og Spørlige lun har relativt Vard, ja om man end stundom yttrede, at det Ny Testaments Tale

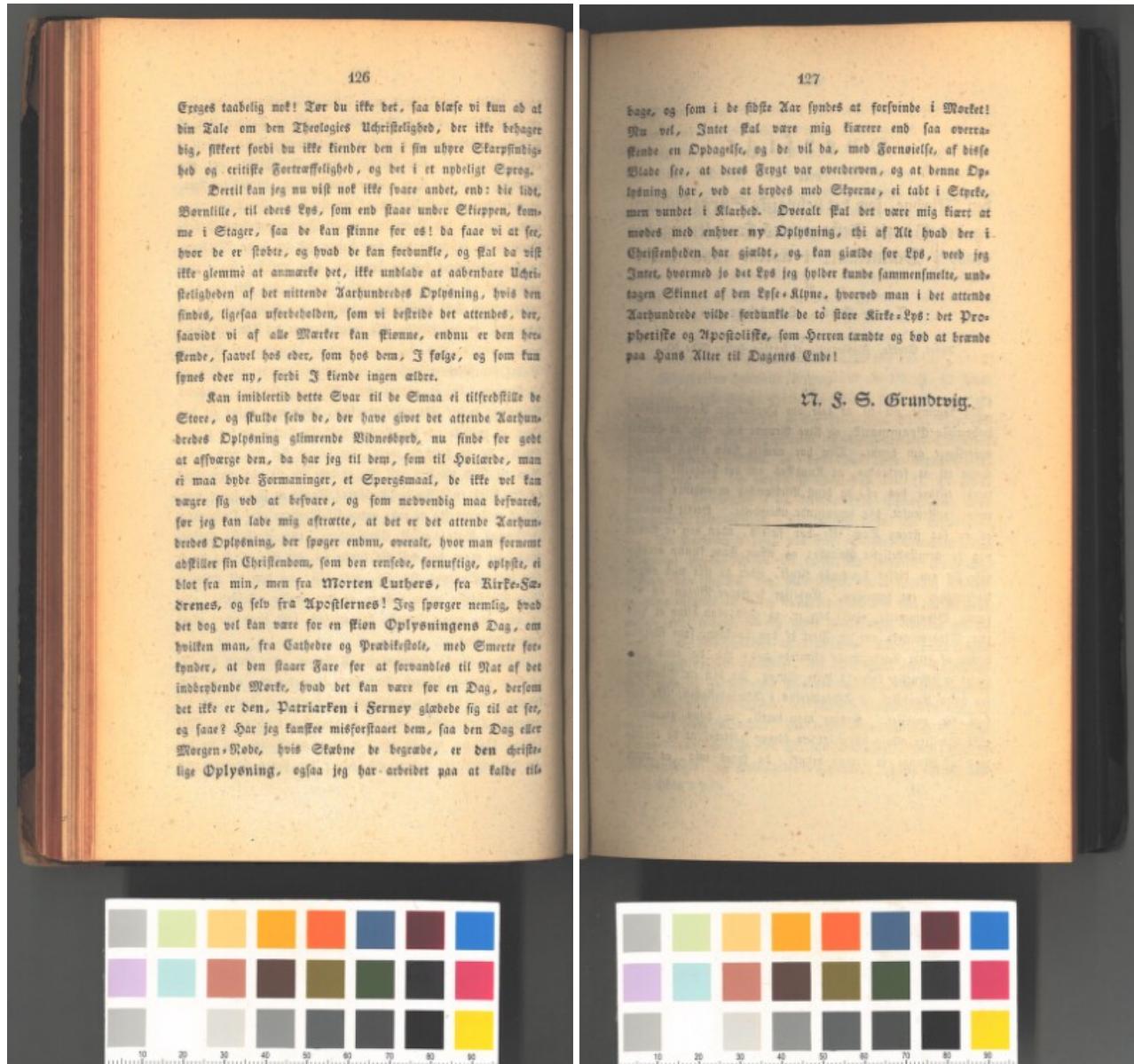

derom syndes lidt overspændt, saa var det dog ingenfundt, fordi man kaldte Sandheden i Trivit, men kun fandt man af Historien saae, hvor fladelige Folger det ved Misforstand komme havde, at tale forsægtlig om Livet i denne Verden, og nærmere de hydige Handlinger.

Den Undervisning vinter jeg, men den er, som man seer, spillet paa mig, da, hvo det er Synd, at bestride det attende Aarhundredes Oplysning som antichristelig, jeg unngedelig er en forsattlig Synd, som ret godt veed, hvad han gør, og derfor kan ikke kan tyde godt af den kærlige Jesu modning, at det er kun Forblindelse, naar man ikke tilbeder den Søel, der i vor Menighed opstod af Elben med vase down, spillede sig glimrende med Semler i Saale, kulminerede ved Pregel i Königsberger-Philosophens Hjern, og gaar vel ned i den venlige Saale, hvor man ved, Luther nær havde druknet, med Wegschelder. Kun i Jordsgaende vil jeg bede Modstanerne erindre, at vi her ikke tale om Dogkaffen, men om Aanden, saa jeg har, efter deres eget System, nemt ved at forsvare min Paaskand, om deset Død end lod ganske andvelds hristelig om Tid og Ewigheit, og hvad jeg har, foreløbig, vil legge Vægt paa, er den uanselige Omstændighed, at hin uchristelige Betragtning af Tiden som det Væsenlige, og Handlinger som den egenlige Dyd, i Slutningen af det attende Aarhundrede blev almindelig, baade mellem Prester og Andre, og endnu den hæftende. Thi spørger jeg, hvorledes man kunde kæde Tiden med denne antichristelige Tankemæde, der med stærke Kæbhed gav sig tillidsen, hvorledes man kunde kalde en saadan Tid eplyst, lange mere morælt og christelig eplyst end de forrige Tider, med mindre man selv i Grunden hyldede samme Betragtning, beverstedes selv af den Tidens uchristlige Land, man priste og tilbad! Inden man, uden Selvmodsigelse, saar dette Spørgemaal befaaret, vil jeg haave,

at er eftrede saavidt frem med Grempl-Samlingen, der følger som Bilag, at Uchristeligheden saavel af Aanden som af Dødt, vi bekæmpe, er dermed blevet haandgribelig. Det er altsaa kun set, paa Modstanernes Velofning, at over en dyb Handling mere, jeg endnu spørger, hvoreaf det kom, at man her, ved Hylbingen af den christelige Grund-Betrægtning, ligefom ved Gremplingen af Christendommens Hoved-Sætninger, beständig var saa bange for de døde Misbrug, og saa ubehyret for de levende, eller maatte saa tappe mod sine og saa seje for disse, eller er det ikke dog bagsvendt, naar Folk næsten altid tanker paa Evigheden, da at bede dem, de dog endrig ikke maae glemme det Tidelige, bagsvendt, paa en Tid, da man eienhændig strækker efter Skinnet af det for Verden Priselige, og spliter Hæmmede fra Bruggen til Graven, da at udvare mod Ringeagt for den ubortes Glæning, er det ikke omment, som, hvad man ogsaa tit har gjort, at præbile om den stemme hylkeste Kirkegang for tomme Stole, og at formane dem, der hæfted sit ikke ved, hvad Men til Gud vil sige, til ikke at bede for tit, da man ellers sit kan blive en affødig Phariseus! Sandt at sige, høres mig, Sige er langt fra at robe enten Christendom eller Oplysning, ej begge Dele: oplyst Christendom, eller christlig Oplysning, det maa dog vel alle kunne se, det ikke er, saa hvem der lærde Saaband fra sig, maa visst, om han vil umgaae Selv-Misbrug, enten tilstaae, at han tankede uchristlig, eller at han var meget uplyst, saa uplyst, som hvad man ellers kæder stokblind.

Men, kunde Hornemans Tilhørere, eller hvem der ikke er stort øldre og klogere, sige: hvad tager det os, og vor Opførsning, at hvad du paastaaer og strækker at bruge om det attende Aarhundrede, vi leve og vores Lys brænde i det Middende, sig nu, om du tor, at de er uchristlige, og see da, om det gaar dig bedre, end ham, der sandte Hornemans

Ereget taabelig no! For du ikke det, saa blæse vi lun os af din Tale om den Theologes Uchristelighed, der ikke behager dig, sikkert fordi du ikke kender den i sin uhyre Skarpsindighed og critiske Hørteafføjelighed, og den i et nyskilt Præg.

Hertil kan jeg nu vist nok ikke svare andet, end: din lidt, Hornville, til øvere Lys, som end staae under Klippen, komme i Stager, saa de kan flinne for os! da saae vi et set, hvor de er stodte, og hvad de kan fordunde, og sat da vist ikke glemme at anmærke det, ikke umulige at aabenbare Uchristeligheden af det nittende Aarhundrede's Oplysning, hvis den findes, ligefra uforbeholden, som vi beskrive det antennes, der, saavidt vi af alle Mæller kan flinne, endnu er den her kende, saavel hos os, som hos dem, I følge, og som kun synes eder ny, fordi I kende ingen alder.

Kan imidlertid dette Svar til de Smaa si tilfædigtilede Større, og stulde selv de, der have givet det attende Aarhundrede's Oplysning glimende Vidnesbyrd, nu finde for godt at afforsige den, da har jeg til dem, som til Holsteide, man si maa høre Germaninger, et Spørgsmaal, de ikke vel kan vige sig ved at svare, og som nedvendig man befrægter, for jeg kan lade mig strække, at det er det attende Aarhundrede's Oplysning, der hoger endnu, overalt, hvor man formelle adskiller sin Christendom, som den renede, fornuftige, oplyste, ti blot fra min, men fra Merten Luthers, fra Kirke-Sædernes, og selv fra Apollernes! Jeg spørger nemlig, hvad det dog vel kan være for en sion Oplysningens Dag, em hvilken man, fra Cathedre og Prædikestole, med Smerte fastholder, at den staare Farer for at forvandler til Maas af det indbrydende Mørke, hvad det kan være for en Dag, dersom det ikke er den, Patriarken i Serner glædede sig til at set, og saae? Har jeg kanstee misforstaaret dem, saa den Dag efter Morgen-Røde, hvis Skæbne de begyndte, er den christelige Oplysning, ogsaa jeg har arbejdet paa at kalde til

bage, og som i den sidste Aar synes at forvirre i Mørket! Nu vil, Intet sat være mig klarere end saa overrasende en Opdagelse, og de vil da, med Hønselise, af disse Bladet se, at dette Tegn var overdeven, og at denne Opslysning har, ved at brydes med Skærne, si tabt i Style, men runderet i Klæded. Overalt sat det være mig klart at modet med enhver ny Oplysning, thi af Alt hvad der i Christenheden har gjældt, og kan gjælde for Lys, ved jeg Intet, hvormed jo det Lys jeg holder kunde sammenstemte, undtagen Skillet af den Lyse-Alyne, hvorend man i det attende Aarhundrede vilde fordunde de to store Kirkे-Lys: det Prophetiske og Apostoliske, som Herren tændte og lod at brænde paa Hans Alter til Dagenes Ende!

N. F. S. Grundtvig.

